

OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI ALS MUNICIPIS

Guia pràctica per a ajuntaments i entitats locals

Oportunitats per a la custòdia del territori als municipis
Guia pràctica per a ajuntaments i entitats locals

1a edició, juny 2005

ISBN 84-931232-6-9

- Redacció: *Xavier Basora Roca, X3 Estudis Ambientals; Josep Gordi Serrat, Universitat de Girona; Xavier Sabaté i Rotés, X3 Estudis Ambientals; Enrique Vicente Añaños, Ajuntament de Tremp*
- Idea original: *Josep Àngel Alert, Ajuntament de Tremp*
- Coordinació: *Xavier Basora Roca, X3 Estudis Ambientals*
- Aportacions i revisions: *Organitzacions i institucions membres de la Xarxa de Custòdia del Territori*
Disseny i maquetació: *GS Gràfica / www.gsgrafica.com*
Disseny original: *Dorothea Vogel i Katja Gentz Perales, LA VOLA per a la Fundació Territori i Paisatge-Obra Social Caixa Catalunya*
- Fotografia de la portada: *Lluís Salvans, Serveis Audiovisuals Universitat de Vic (1)*
Correcció lingüística: *Marta Griera Ribera*
Realització: *Xarxa de Custòdia del Territori*
Impressió: *Departament d'Arts Gràfiques, Diputació de Lleida*
- Una publicació de: *Xarxa de Custòdia del Territori*
Fundació Territori i Paisatge - Obra Social Caixa Catalunya
- Amb el suport de: *Diputació de Barcelona*
Diputació de Girona
Diputació de Lleida
Diputació de Tarragona

Aquesta publicació serà reproducible per tots els mitjans, citant-ne les fonts i amb una finalitat no lucrativa. Les imatges que il·lustren la publicació són propietat dels seus autors i no es poden utilitzar sense el seu consentiment.

D.L. L-173/2005

Imprès en paper reciclat

(1) Paisatge de la Plana de Vic: espai urbà, entorn rural i espais naturals.

AGRAÏMENTS

L'equip d'autors vol agrair el suport de les quatre diputacions provincials i de la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya, sense el qual aquesta publicació no hauria estat possible. També agraïm l'esforç i el treball dels participants i del coordinador del taller «Acció local per a la custòdia del territori. Què poden fer els ajuntaments i les entitats locals per conservar el seu municipi?», que va tenir lloc durant la III Reunió de la Xarxa de Custòdia del Territori, i que ha servit de base per a iniciar aquesta guia.

L'equip tècnic de la Xarxa de Custòdia del Territori, especialment Hernan Collado, Rebecca Moreno, Jordi Pietx i Elena Sixto, ha aportat valuosos comentaris al text i a l'estructura de la publicació. També ens han ajudat les aportacions al text de Xavier Buqueras (Departament de Medi Ambient i Habitatge), Esther Fanlo (Fundació Lleida 21 de l'Ajuntament de Lleida), Marc Ordeix (Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis-Museu Industrial del Ter), Pilar Puig (Ajuntament de Sant Celoni) i Andreu Salvat (Cooperativa Aprèn).

A més, volem donar les gràcies als autors de les fotografies, que les han cedit de manera gratuïta per a aquesta publicació. La redacció de la major part dels casos pràctics que apareixen en la guia ha anat a càrrec de persones i institucions que aposten per la custòdia del territori en l'àmbit local. A tots ells, gràcies també pel seu ajut i tot el nostre suport per continuar apostant i utilitzant les oportunitats i els instruments que ens ofereix la custòdia del territori.

ÍNDIX

	PRÒLEG	6
	1. PRESENTACIÓ	9
	QUINA OPORTUNITAT ÉS LA QUE US CONVÉ MÉS?	
	RESUM D'OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI ALS MUNICIPIS	14
	2. LES OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI	16
	2.1. EL MUNICIPI COM A PROMOTOR DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI	16
	Oportunitats per a la promoció de la custòdia del territori	
	2.2. EL MUNICIPI COM A PROPIETARI DE TERRITORI	21
	Els béns del patrimoni municipal. Possibilitats per a la custòdia del territori	
	Mecanismes per a l'obtenció de propietats municipals	
	Oportunitats de custòdia del territori en propietats municipals	
	2.3. EL MUNICIPI COM A ENTITAT DE CUSTÒDIA	30
	Característiques i tipologies de les entitats locals de custòdia	
	Funcionament d'una entitat local de custòdia	
	Oportunitats per a les entitats locals de custòdia	
	3. ELS INSTRUMENTS DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI	36
	3.1. LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI, UNA ALIANÇA PER A LA CONSERVACIÓ	36
	3.2. LES COMPETÈNCIES LOCALS I LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI	38
	3.3. EL PLANEJAMENT URBANÍSTIC	40
	3.4. AGENDES 21 LOCALS I PLANS D'ACCIÓ PER A LA SOSTENIBILITAT	42
	3.5. INSTRUMENTS JURÍDICS PER A FORMALITZAR ACORDS DE CUSTÒDIA	43
	3.6. ÒRGANS DE PROMOCIÓ DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI I ENTITATS LOCALS DE CUSTÒDIA. ASPECTES INSTRUMENTALS	46
	3.7. FINANÇAMENT I AVANTATGES FISCALS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI	53
	4. QUINS PASSOS PODEU SEGUIR?	57
	REFERÈNCIES	60
	GLOSSARI	60
	ADRECES ÚTILS	61

PRÒLEG

L'Ajuntament de Tremp, des de fa més de trenta anys, té l'obligació i el repte d'administrar —gestionant els seus recursos i oferint serveis—, el terme municipal més gran de Catalunya, un territori divers i ric, desconegut i cercat, i amb dues realitats prou diferents: la ciutat i els petits nuclis més propers, i la resta del terme, desconeguda i oblidada durant anys. Aquest darrer decenni, però, l'aposta de l'Ajuntament de Tremp vers la totalitat del seu territori ha estat valenta i gens fàcil.

La planificació del desenvolupament en diferents àmbits ens va dur a cercar una aliança amb alguna entitat que ens ajudés a gestionar els recursos naturals del nostre terme amb una única finalitat: millorar la qualitat de vida dels veïns del municipi de la zona menys urbana principalment, conservant els recursos naturals per a les generacions que ens han de seguir. Des de fa més de cinc anys la Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya ha estat qui ens ha ajudat a anar fent realitat el projecte de La Terreta, una subcomarca del municipi que era trobada per cercadors de tranquil·litat i que a hores d'ara encara conserva aquest encant. Aquests darrers anys hem anat realitzant un seguit d'actuacions encaminades a dotar de serveis els veïns i a facilitar al visitant el gaudi dels alts valors naturals que s'hi troben.

En tot aquest procés i sense saber-ho, en un primer moment, hem estat utilitzant estratègies i eines que proposa la custòdia del territori per a aconseguir de conservar allò que ens estimem, d'una manera ben diferent de la que fins al moment i en la major part dels casos hem viscut. El sentit comú i el diàleg fonamenten aquesta proposta i la voluntat de conservar i d'arribar a acords per aconseguir-ho són les premisses que ens exposa aquesta guia.

La força d'aquest concepte, «tenir cura», ens engrescà a conèixer-lo més a fons per veure què ens podia aportar en la nostra tasca. Els resultats foren prou bons i, a més, durant tot el procés de creació de la Xarxa de Custòdia del Territori, en el qual vam participar tant com ens fou possible, ens adonàrem de l'oportunitat que municipis com el nostre tenien. Des de la seva fundació, l'Ajuntament de Tremp forma part de la XCT i del seu consell de membres, i treballa perquè el món de l'Administració local de Catalunya conegui què hi ha darrere del concepte de «custòdia del territori». L'excel·lent equip tècnic que forma la Xarxa de Custòdia del Territori ens ho ha posat realment fàcil per poder treballar en aquest sentit i tant ells com la resta d'entitats membres que la formem hem entès que el futur de la conservació en el nostre país passa per fer l'esforç de treballar plegats. És possiblement aquesta darrera idea la que fa que la Xarxa de Custòdia del Territori vagi esdevenint un nou punt de referència per a la conservació, tal com ja passa més enllà de les nostres fronteres.

Per a l'Ajuntament de Tremp i especialment per a la gent que ha treballat i treballa amb el cap i amb el cor en aquest projecte, és una gran satisfacció veure com aquesta guia arriba als ajuntaments de Catalunya, les illes Balears i Andorra, amb l'esperança que us pugui

ser de tanta utilitat com a nosaltres. La col·laboració de les quatre diputacions catalanes en la publicació és un altre indicador que el camí és bo i que el que ens cal és continuar fent-lo.

El document que teniu a les mans és, doncs, una excel·lent eina que us permetrà d'aprofitar aquelles oportunitats que de ben segur apareixeran, generar-ne de noves i planificar les vostres accions utilitzant els recursos, que com a entitat teniu, vers el vostre compromís.

Els autors han partit dels seus coneixements i de la seva experiència en diferents àmbits per escriure aquesta guia, la qual cosa penso que és clau perquè, realment, serveixi per a la seva finalitat. A més, la important tasca duta a terme ha generat altres documents que us poden ajudar a aprofundir en aquells temes en els quals tingueu més interès.

La conservació del nostre patrimoni és un sentiment compartit per tothom. Els objectius d'aquesta conservació, però, ja presenten un ventall més ampli d'opinions i més quan el patrimoni del qual es parla són recursos naturals. Aquests han estat durant molts anys els que han ajudat a permetre que el món rural aguantés un important èxode demogràfic, dotant de mínimes infraestructures aquells nuclis allunyats de les grans capitals, i a esperar el tant anunciat reequilibri territorial. La situació actual és diferent, ja que la valorització global d'aquests recursos és un fet i el paper dels seus gestors comença a ser reconegut.

Des d'una entitat local, en el meu cas des d'un ajuntament, tenim una ocasió excel·lent per a establir els mecanismes que garanteixin que el patrimoni que hem heretat sigui transmès en les millors condicions. Prendre la decisió de fer-ho no sempre és fàcil i dur-la a terme té sens dubte uns costos, però la nostra obligació contreta vers la resta de la societat realment hauria d'anar més enllà. Aprofito aquesta ocasió per transmetre-us el meu compromís, animar a fer-ho a tots aquells que esteu vinculats a alguna entitat local i engrescar que ho facin els vostres representants.

Els casos en què la custòdia del territori és el camí ja han deixat de ser anecdòtics a casa nostra; us animo, doncs, a conèixer-los i a fer vostres les estratègies que han dut a assolir la conservació d'aquell indret emblemàtic per als veïns, d'aquella espècie en perill o d'aquell paisatge que necessita gent que en tingui cura.

Joan Ubach i Isanta
Alcalde de Tremp

Tremp, el Pallars Jussà, abril de 2005

1. PRESENTACIÓ. LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI, UNA NOVA FORMA DE DIÀLEG I COL·LABORACIÓ PER ALS MUNICIPIS

De ben segur que us heu preguntat moltes vegades com es pot contribuir a mantenir els racons més bonics o més valorats de la vostra vila. La guia que teniu al davant pretén que, com a responsable polític o tècnic del vostre municipi, conegueu i aposteu per la custòdia del territori com una nova eina per a conservar i gestionar els paisatges més propers, ja siguin agraris, naturals i, fins i tot, els espais verds urbans. Així mateix, les entitats locals que procediu de la societat civil trobareu en aquesta guia idees i iniciatives de custòdia del territori que podeu plantejar a ajuntaments i a altres administracions locals amb els quals vulgueu col·laborar.

La custòdia del territori és un conjunt d'estratègies i instruments que pretenen d'establir acords i vies de col·laboració entre diferents agents públics i privats, amb l'objectiu de conservar els valors naturals, culturals i paisatgístics del territori i promoure un ús responsable dels seus recursos.

A QUI S'ADREÇA AQUESTA GUIA? UNA ÀMPLIA VARIETAT D'ENTITATS LOCALS

Els ens locals, com ara un ajuntament, un consorci o una associació de municipis, podeu actuar com a veritables entitats de custòdia, sempre que arribeu a acords de col·laboració amb propietaris de terrenys. En aquesta guia, s'utilitza el terme ens local per a referir-se a entitats de caràcter públic i el terme entitat local de custòdia per a referir-se a entitats locals, tant públiques com privades, que utilitzen les tècniques de custòdia del territori, i que han estat promogudes per un ens local.

Les entitats sorgides de la societat civil també podeu estar interessades a conèixer la custòdia del territori, ja sigui per treballar com a entitats de custòdia, o bé per participar en iniciatives de custòdia promogudes per altres entitats locals. La participació ciutadana és una de les claus de la custòdia del territori.

Entitats i persones potencialment interessades en la custòdia del territori:

Propietaris de terrenys amb valors
Entitats veïnals
Societats de pescadors
Societats de caçadors
Agricultors i sindicats agraris
Entitats de conservació del patrimoni cultural

Entitats conservacionistes
Entitats ecologistes
Agrupacions de defensa forestal
Centres excursionistes
Esplais i altres associacions juvenils
Ciutadania

SEO/BirdLife

FIGURA 1. L'ús de les tècniques de custòdia del territori en el món local és una realitat emergent al nostre país. L'interès incipient que ha despertat la custòdia del territori entre els ens locals es demostra també en el si de la Xarxa de Custòdia del Territori, que té entre els seus membres (el maig de 2005) una vintena d'ajuntaments i altres ens locals, com ara els consorcis.

Els ens i les entitats locals presenten característiques apropiades per al desenvolupament de la custòdia del territori: el bon coneixement del territori, la proximitat a les persones —especialment en municipis petits— i la capacitat de gestió integral que tenen els ajuntaments. Aquesta guia parteix d'aquest potencial i de la realitat dels nostres municipis per a suggerir-vos idees en favor de la custòdia del territori. Un dels avantatges de la custòdia del territori és que podeu escollir el paper i l'estratègia que més us convingui. Com a ens local podeu actuar, a grans trets, de tres maneres:

1. Podeu apostar per liderar i **promoure** la custòdia del territori en el vostre municipi, en un conjunt de municipis —integrats en un consorci, una mancomunitat, una associació—, o en territoris més extensos com ara una vall, un massís o un àmbit de promoció turística.
2. Com a propietaris de terrenys municipals d'un alt valor ecològic o paisatgístic, podeu **col·laborar** i cercar acords amb entitats privades de custòdia, per tal que us donin suport per a la conservació i gestió d'aquests terrenys sovint oblidats¹.

1 La gestió directa de terrenys de propietat municipal per part d'una administració local també és una fórmula vàlida per a conservar els valors del territori, però no es considera custòdia del territori, ja que no es tradueix en cap acord entre diferents agents.

QUADRE 1.

ANTECEDENTS DE LA GUIA

Formalment, la custòdia del territori es va introduir a Catalunya l'any 2000 mitjançant la «Declaració de Montesquiú de custòdia del territori», un document estratègic que establia les bases per a la seva futura aplicació. Alguns ajuntaments i consorcis ja es van adherir en un primer moment a aquesta declaració, mostrant, per tant, l'interès dels ens locals en aquesta nova estratègia de conservació i gestió del territori.

La constitució oficial l'any 2003 de la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT), com una associació que aplega les organitzacions i persones que impulsen el desenvolupament i l'ús de la custòdia al nostre país, ha estat una altra de les fites importants. Periòdicament, la XCT organitza trobades de debat en què es tracten aquells aspectes estratègics prioritaris per a promoure l'ús de la custòdia. El novembre de 2001, quan la XCT encara no estava creada formalment, però ja existia informalment, es va organitzar una d'aquestes trobades a la vall d'Àneu. Allí es van presentar, per primera vegada, casos pràctics de col·laboració entre

ajuntaments i entitats privades de custòdia (Tremp, Abrera, Vallfogona de Balaguer), i es va demostrar així l'aplicabilitat de les tècniques de custòdia en l'àmbit municipal.

La III Reunió de la XCT (novembre 2003), es va destacar com una de les prioritats a curt termini aconseguir una major implicació del món municipal en el moviment de la custòdia del territori, aprofitant que ja existien experiències prou interessants en aquest sentit.

Un dels documents tècnics derivats dels debats de la III Reunió ha estat el punt de partida d'aquesta guia. Es tracta de l'informe de conclusions «Acció local per a la custòdia del territori. Què poden fer els ajuntaments i les entitats locals per conservar el seu municipi?», on s'estableixen propostes diverses que la guia ha aplegat i ampliat.

Més informació sobre els debats i els documents derivats de la II i la III Reunions de la XCT a:

www.custodiaterritori.org/centrerecursos.php#reunions

Xarxa de Custòdia del Territori

3. Podeu **assolir** acords de custòdia del territori en propietats privades del vostre municipi, per tal de garantir la conservació d'aquestes finques i, si cal, donar suport als seus propietaris. Aquesta estratègia potser és la que demana més implicació, ja que significarà que actueu com una veritable entitat de custòdia.

Aquestes tres estratègies, que es poden utilitzar per separat o conjuntament, comparteixen una manera d'actuar omnipresent: l'**aliança**. L'acord i el treball comú entre diferents agents permeten que es construeixi un marc sòlid de col·laboració, tal com pretén la custòdia del territori: l'aliança és, doncs, l'autèntica clau de volta de la custòdia. Però tota aliança requereix un pas previ fonamental: el **diàleg**. El diàleg, que ha de permetre l'entesa entre administracions, propietaris i entitats de la societat civil, és l'altra clau de volta de la custòdia.

En l'àmbit de la conservació de la natura i el paisatge, les aliances han mostrat ser més efectives a mesura que han augmentat les demandes de protecció i la complexitat de la realitat territorial. I és que, avui dia, s'ha demostrat arreu del món que els acords i les aliances per a conservar terrenys rurals no solament depenen de l'entesa entre administracions i organismes governamentals, sinó que, cada vegada més i amb més força, cal incloure organitzacions no governamentals i la propietat. El futur del territori s'ha de sustentar, doncs, en el consens i en la participació d'agents ben diversos.

En definitiva, la custòdia del territori i els acords entre entitats i propietaris permeten d'establir bones relacions de veïnatge i complexitats socials, que tenen en compte des de necessitats locals fins a reptes globals com ara la sostenibilitat.

FIGURA 1.

ELS PAPERS DEL MUNICIPI EN LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Les entitats de custòdia, tant públiques com privades, cerquen acords voluntaris amb propietaris de terrenys (que també poden ser privats o públics), per tal de donar-los el suport que estigui al seu abast i garantir la conservació dels valors d'aquests indrets.

CASOS PRÀCTICS DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI EN L'ÀMBIT LOCAL QUE JA EXISTEIXEN A CATALUNYA

- Un conveni de col·laboració entre diversos ajuntaments i una entitat privada de custòdia, per a garantir el bon estat de conservació de diversos trams del riu Llobregat.
- Un consorci que gestiona un espai rural i que arriba a acords amb una associació de pagesos, per tal d'ajudar-los a comercialitzar els seus productes.
- L'ajuntament d'un poble de la plana de Lleida, una associació local i els seus voluntaris treballen activament per a la conservació dels arbres i l'hàbitat aquàtic dels canals de rec del municipi.
- Una entitat local de custòdia que va ser creada per un ajuntament i que gestiona dues propietats municipals a la riba del Ter.
- Un ajuntament del Vallès que, a través d'acords de custòdia, preserva els indrets naturals més interessants del municipi i garanteix la lliure circulació de veïns per camins privats.

BENEFICIS DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI EN L'ÀMBIT LOCAL

- *Una gran diversitat d'eines innovadores per a conservar els valors del territori, basades en les aliances i la participació social.*
- *Una oportunitat per al desenvolupament del municipi, utilitzant el potencial del paisatge, la natura i la cultura, tot promocionant l'anomenat ecoturisme.*
- *Una manera de generar ocupació, tant en administracions locals com en entitats privades.*
- *Un mitjà per a donar suport als propietaris privats del municipi i fomentar, alhora, un aprofitament dels recursos naturals respectuos amb l'entorn.*
- *Un mecanisme per a obtenir suport exterior (tècnic, material, humà) per a la gestió del paisatge.*
- *Una oportunitat per captar ingressos suplementaris per a la conservació del territori, procedents d'administracions superiors o de fonts de finançament privades (fundacions, empreses, particulars, etc.).*

Beneficis de la custòdia del territori

Arribats aquí, potser encara us pregunteu quins beneficis reals pot aportar la custòdia del territori al vostre municipi. En primer lloc, els acords de custòdia i les aliances amb altres entitats obren la possibilitat d'accedir a noves fonts de finançament per al territori les quals, com a ens local, potser no teniu dret a sol·licitar. Cada dia més, apareixen noves línies d'ajuts convocades per administracions o per fundacions privades (vinculades a caixes d'estalvis, a bancs o a altres empreses privades), adreçades només a ONG o a projectes mixtos entre administracions i entitats de la societat civil.

Un altre dels beneficis importants associats als acords de custòdia del territori és el de treballar pel manteniment dels paisatges rurals. Normalment, el paisatge ha estat modelat al llarg dels segles per ramaders, llenyataires, carboners i agricultors. Però als boscos cada dia hi treballa menys gent i el mateix passa amb els pagesos. Davant d'aquesta situació, cal establir aliances amb nous actors, com ara les entitats de custòdia, que permetin de mantenir el patrimoni natural i cultural. Un patrimoni que, cada dia més, és un potencial per a la promoció sostenible del territori.

La custòdia del territori pot fer entendre a la població local que la conservació del territori no és solament responsabilitat de les administracions, sinó que també pot i ha de ser un objectiu compartit amb la societat civil. La ciutadania hi té un paper a jugar, ja sigui des de la implicació directa en projectes o entitats de custòdia, o simplement assistint a activitats de voluntariat (prevenció d'incendis, educació ambiental, etc.).

En qualsevol cas, serà la lectura de la guia el que us permetrà d'extreure les utilitats i els beneficis que la custòdia del territori us ofereix per al vostre cas particular.

Una guia estructurada en dos blocs

Aquesta guia proposa en un primer bloc un conjunt d'idees, opcions i accions (oportunitats, en definitiva), que podeu aprofitar per a fomentar i aplicar els principis de la custòdia del territori. Aquestes oportunitats s'agrupen segons els tres papers que podeu exercir com a ens locals; és a dir, promotor de la custòdia, propietari de terrenys o entitat de custòdia.

En el segon bloc d'aquesta guia trobareu els instruments que us han de permetre de dur a la pràctica les oportunitats escollides. Per exemple, si després de llegir el primer bloc decidiu que per a fomentar la custòdia del territori seria interessant crear un consorci amb ajuntaments veïns, en el bloc d'instruments trobareu els mecanismes que heu de tenir presents amb vista a la creació del consorci.

La Xarxa de Custòdia del Territori, a prop vostre

Les administracions i entitats locals que decidiu d'impulsar la custòdia del territori no us trobareu soles. La Xarxa de Custòdia del Territori disposa d'un equip tècnic disposat a ajudar-vos en qualsevol qüestió. Així mateix, els ajuntaments, consorcis, associacions i fundacions locals que ja han posat en pràctica acords de custòdia (molts dels quals són membres de la Xarxa), també us podran transmetre la seva il·lusió, entusiasme i experiència. Els grups de treball, els nodes d'expertesa i les activitats tècniques i socials de la Xarxa són algunes de les vies per les quals podeu participar, cercar aliances i contribuir al treball en xarxa per a la custòdia del territori (més informació a www.custodiaterritori.org on podreu trobar també un llistat actualitzat de les entitats de custòdia que són membres de la Xarxa).

Al final de la guia trobareu també un **llistat d'organismes que us poden donar suport** en les vostres iniciatives locals de custòdia del territori, amb una breu explicació i les corresponents dades de contacte.

QUINA OPORTUNITAT ÉS LA QUE US CONVÉ MÉS?

RESUM D'OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI ALS MUNICIPIS

Les següents qüestions us orientaran per escollir l'oportunitat de custòdia del territori més adient en diferents situacions, indicada amb el número de pàgina corresponent. No es tracta d'un resum exhaustiu; us podeu plantejar qüestions diferents d'aquestes a l'hora de pensar en un acord de custòdia, i també cal pensar que les idees que es presenten poden ser d'utilitat en situacions diferents de les que indiquen les diverses preguntes. Una lectura detallada de la guia us donarà més idees sobre quina oportunitat de custòdia us pot resultar més atractiva.

Voleu incloure mecanismes de conservació i gestió del sòl no urbanitzable en el *pla urbanístic* que tot just comenceu a revisar?

Integració de la custòdia del territori en plans urbanístics> p. 19 i p. 40

Mecanismes d'obtenció de propietats a través del planejament urbanístic>p. 26

En aquests moments esteu immersos en el procés de l'*Agenda 21 local*. Us calen idees per a conservar els elements més interessants del vostre patrimoni natural?

Aprofitar o crear fòrums ambientals> p. 17

Documents de planificació ambiental> p. 19 i p. 42

Hi ha una *associació local* que es dedica a la conservació dels espais naturals del municipi o a la recuperació del patrimoni cultural. Us demana ajut i no sabeu ben bé què fer...

Promoure i facilitar el contacte i el diàleg entre els diferents agents> p. 19

Cercar vies de col·laboració amb entitats de custòdia> p. 20

Voleu *impulsar* l'ús dels mecanismes de custòdia del territori al vostre municipi però no sabeu com fer-ho?

Generar reunions informatives de responsables municipals> p. 17

Aprofitar els tècnics municipals> p. 20

Dissenyar un pla local de custòdia del territori> p. 19

Voleu *conèixer de prop* els interessos de les entitats relacionades amb el medi rural i natural del municipi amb vista a promoure una estratègia conjunta de conservació?

Creació d'òrgans municipals o supramunicipals de debat i participació> p. 17

Us interessa especialment una finca pels seus valors i us ha sorgit una oportunitat per *adquirir-la*?

Mecanismes d'adquisició del dret privat> p. 26

Acord amb entitats de custòdia disposades a comprar propietats i cedir-ne la gestió a l'ens local> p. 34

Disposeu d'una *propietat municipal* que sembla que té un gran interès, però no sabeu ben bé què fer-hi ni teniu cap suport extern?

Acord de custòdia amb una entitat privada de custòdia> p. 28

Tasques de voluntariat> p. 30

Creació d'una entitat local de custòdia> p. 31

Esteu disposats a començar a utilitzar mecanismes de custòdia del territori, però desconeixeu amb exactitud les *finques de més interès* i qui en són els propietaris?

Dissenyar un pla local de custòdia del territori>p. 19

Inventari de finques d'interès natural, paisatgístic o cultural susceptibles de dur-hi a terme iniciatives/acords de custòdia del territori> p. 34

Un *propietari* d'una finca que té un gran interès natural us ha demanat suport per a la seva conservació?

Col·laboració amb entitats privades de custòdia> p. 20

Acord de custòdia amb propietaris> p. 33

Protecció jurídica de finques de propietat privada> p. 34

Suport a les activitats en finques privades> p. 34

Hi ha un *espai natural local* d'un gran interès per al municipi, però la propietat està fragmentada en moltes persones. Voleu fer-hi alguna cosa?

Cercar vies de col·laboració amb entitats de custòdia> p. 20

Acord de custòdia amb propietaris> p. 33

Proposta per a diversos propietaris d'un indret determinat per arribar a un acord conjunt de custòdia> p. 34

Creieu que la custòdia del territori presenta bones oportunitats al vostre municipi i voleu crear un *organisme municipal independent* que s'encarregui de dur a terme les tasques de custòdia...

Creació d'una entitat local de custòdia> p. 31

2. LES OPORTUNITATS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Aquest primer bloc de la guia inclou un ampli conjunt d'idees i actuacions per a utilitzar la custòdia del territori, agrupades segons els tres papers que pot desenvolupar el municipi: promotor, propietari i entitat de custòdia. Hi ha oportunitats més aviat generals, estratègiques; mentre que n'hi ha d'altres de més específiques i concretes. Per a facilitar l'ús de la guia, s'inclouen referències als instruments del tercer capítol que desenvolupen les oportunitats indicades.

FIGURA 3.

ELS PAPERS DEL MUNICIPI EN LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI I EL TIPUS D'ACTUACIONS A DESENVOLUPAR

	PAPER DEL MUNICIPI	PROPIETATS ON ACTUAR	TIPUS D'ACTUACIÓ	ACORDS I AGENTS
Nivell d'implicació del municipi ↓	1. PROMOTOR	PRIVADA PÚBLICA	ACTUACIONS D'IMPULS DE LA CUSTÒDIA	L'ENS LOCAL NO ASSOLEIX ACORDS SINÓ QUE ELS FOMENTA
	2. PROPIETARI DE TERRITORI	PRIVADA PÚBLICA	ADQUISICIÓ COL·LABORACIÓ	ACORD ENTRE L'ENS LOCAL I UNA ENTITAT DE CUSTÒDIA PER A LA GESTIÓ D'UNA FINCA MUNICIPAL
	3. ENTITAT DE CUSTÒDIA	PRIVADA PÚBLICA	ASSOLIMENT D'ACORDS I EXECUCIÓ (SEGUIMENT I/O GESTIÓ DE FINQUES)	ACORD ENTRE L'ENTITAT MUNICIPAL DE CUSTÒDIA I EL PROPIETARI D'UNA FINCA

2.1. EL MUNICIPI COM A PROMOTOR DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

L'ajuntament és la institució més propera als ciutadans, al territori i al paisatge i, per tant, és lògic que un dels seus principals objectius sigui tenir cura tant dels uns com dels altres. D'altra banda, l'ajuntament és qui millor pot dur a terme una gestió integral del territori. Per tot plegat, els ajuntaments, però també la resta d'ens locals, poden esdevenir uns grans impulsors de la nova filosofia de la custòdia del territori.

Una premissa prèvia és que, abans o al mateix temps de dur a terme iniciatives de promoció de la custòdia del territori, cal practicar amb l'exemple. Per tant, l'ajuntament ha d'incloure, o com a mínim tenir presents, els principis de la custòdia del territori en la seva pràctica urbanística i ambiental, com també en els diferents òrgans de participació.

DOS ÀMBITS D'ACTUACIÓ

Com que la natura i el paisatge, i sovint també les mateixes finques privades, no entenen de límits administratius, la custòdia del territori es pot promoure en àmbits geogràfics més amplis que un únic municipi. Per tant, apareixen dos àmbits territorials d'impuls de la custòdia del territori:

- *L'àmbit supramunicipal, que pot venir definit per límits geogràfics, com ara una vall, un massís, un curs fluvial, una via verda o una franja litoral; o per límits administratius, en cas que ja existeixi un òrgan supramunicipal que abasti un conjunt de municipis, com ara un consorci, una mancomunitat, o una associació de municipis de promoció turística.*
- *L'àmbit d'un únic terme municipal.*

Oportunitats per a la promoció de la custòdia del territori

A continuació, es relacionen un bon nombre d'iniciatives que es poden dur a terme tant en l'àmbit supramunicipal com en el municipal per tal de promoure la custòdia del territori. La major part de les oportunitats són aplicables en els dos àmbits d'actuació. Depenent dels seus interessos, cada ens local haurà de decidir quina de les oportunitats i quin àmbit d'actuació són els que millor s'ajusten a les seves necessitats.

- **Generar reunions informatives d'alcaldes, regidors o tècnics municipals.**

Sota el lideratge d'un o diversos municipis, es pot organitzar una o més reunions d'alcaldes, regidors i tècnics municipals que serveixin per a explicar què és la custòdia del territori, debatre les oportunitats que ofereix i conèixer experiències que puguin servir de model.

- **Promoure campanyes de sensibilització.**

Una iniciativa que pot sorgir de les reunions informatives entre responsables dels ens locals, és la necessitat de parlar amb la resta d'agents territorials del municipi o conjunt de municipis. Una manera per a iniciar aquest diàleg és el desenvolupament d'una campanya de sensibilització vers aquests agents del territori, sobre els valors i les oportunitats que representa la custòdia del territori. Aquesta campanya es pot concretar de diverses maneres: exposicions, tríptics, jornades, actes de debat, etc.

- **Crear òrgans específics per a l'impuls de la custòdia del territori, o aprofitar els existents.**

De les reunions informatives, o fruit de la resposta a una campanya de sensibilització, en pot sorgir la idea de crear algun òrgan amb funcions consultives, que serveixi per a debatre i coordinar les polítiques municipals o supramunicipals d'impuls de la custòdia del territori, cercar fonts de finançament o fer d'interlocutor entre els diferents agents del territori. És recomanable que aquests òrgans de

Xavier Basora/X3 Estudis Ambientals

FIGURA 4. *Un dels espais més emblemàtics del municipi d'Esparreguera són els Blaus, unes curioses formacions geològiques de tons blavosos úniques a Catalunya. L'Ajuntament d'Esparreguera ha impulsat la conservació d'aquest espai en aliança amb la Fundació Territori i Paisatge. Aquesta col·laboració s'ha materialitzat en la redacció d'un pla de gestió de l'espai i en la compra d'una finca dels Blaus per part de la Fundació, que serà gestionada conjuntament amb l'Ajuntament.*

participació representin tots els agents territorials del municipi que poden tenir vinculació amb la custòdia del territori. També és clau que les decisions que es prenguin siguin assumides pels ajuntaments respectius.

Una bona figura són els consells sectorials (amb funcions informatives), previstos per la legislació de règim local vigent a Catalunya (vegeu 3.6). Aquests òrgans es poden anomenar «consells sectorials de custòdia del territori», tal com s'ha fet, per exemple, a Cassà de la Selva.

D'altra banda, es poden aprofitar ens locals existents —consorcis, mancomunitats, associacions de municipis, etc.— per a debatre les utilitats de la custòdia del territori i proposar diverses actuacions d'impuls. Les Agendes 21 local i els òrgans de participació i seguiment associats (com ara els consells municipals per a la sostenibilitat) poden esdevenir també un bon espai per a difondre entre els diferents agents i institucions els conceptes i les eines de la custòdia del territori (vegeu 3.4).

QUADRE 2.

EL CONSELL DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI DE CASSÀ DE LA SELVA

El municipi de Cassà de la Selva és molt ric en conreus i en espais forestals d'un gran interès natural. De fet, gairebé el 50% del seu territori està protegit pel Pla d'espais d'interès natural (PEIN), que inclou la serra de les Gavarres.

En el marc de la redacció de les Normes subsidiàries del planejament del sòl no urbanitzable es va plantejar la creació d'un consell

de custòdia del territori, amb l'objectiu de disposar d'un òrgan de caràcter informatiu, que participés en les decisions relatives a la gestió i ordenació del sòl no urbanitzable del municipi. Aquest consell es va crear a final del 2002 i des de llavors es reuneix de forma puntual per tractar qüestions de màxima importància. Així, per exemple, per prendre les decisions que afectaran la qualificació del sòl s'organitzen consultes extraordinàries.

Per organitzar aquest grup sectorial, l'Ajuntament de Cassà de la Selva es va posar en contacte amb els principals actors del territori que existien al municipi. En concret, es va sol·licitar la participació al consell

dels representants locals de la propietat (alcaldes de veïnat), i també dels representants de les principals entitats locals que fan un ús lúdic de l'espai no urbanitzable (excursionistes, caçadors, ciclistes, etc.) i dels diferents representants polítics del municipi.

Com a membres del Consell de Custòdia del Territori, totes les persones i entitats que en formen part tenen la funció de treballar per al desenvolupament rural i la gestió respectuosa del territori, dels recursos i dels seus valors naturals, socials, històrics i paisatgístics. Es tracta d'afavorir que els propietaris puguin conservar els valors esmentats que hi ha en les seves finques, intentant d'evitar que això els comporti càrregues econòmiques. Una de les funcions específiques del Consell és la redacció de propostes d'acords de gestió i protecció del patrimoni natural i cultural entre l'Ajuntament i els propietaris dels béns que són objecte de protecció.

La valoració de l'Ajuntament respecte d'aquest òrgan és molt positiva, ja que li permet conèixer de primera mà la visió de les persones que viuen o gaudeixen del territori, de manera que pot beneficiar-se de la seva opinió i consell.

Maite Garrigós/Ajuntament de Cassà de la Selva

• ***Integrar mecanismes de custòdia del territori en el planejament urbanístic i territorial.***

Les diverses figures del planejament urbanístic (plans especials, plans d'ordenació urbanística municipal, etc.), però també les que tenen un caràcter més territorial (plans directors, plans territorials parcials), poden preveure instruments de custòdia del territori per tal d'assolir alguns dels objectius fixats pel pla corresponent (vegeu 3.3). En l'àmbit supramunicipal, així ho fa el Pla de protecció del medi natural i del paisatge del Bages. En l'àmbit municipal, el Pla especial de protecció i gestió del patrimoni natural de Granollers o les Normes subsidiàries de Cassà de la Selva incorporen en la seva normativa disposicions on es preveuen instruments de custòdia del territori.

• ***Elaborar i executar documents de planificació ambiental que recullin la custòdia del territori.***

Tant en l'àmbit supramunicipal com en el municipal, avui dia existeixen diversos documents de planificació ambiental que poden impulsar els municipis a promoure la sostenibilitat, conservar el medi natural i el paisatge, sensibilitzar la població local, etc. Alguns dels més interessants són els plans d'acció ambiental o plans d'acció local per a la sostenibilitat (vinculats a les Agendes 21 locals), les cartes del paisatge (normalment d'àmbit comarcal) o les estratègies locals de conservació de la biodiversitat (vegeu 3.4).

Aquests documents no normatius inclouen propostes per a la conservació i valorització del territori i poden ser un bon instrument de debat i promoció dels mecanismes de custòdia del territori. Així s'ha fet, per exemple, en l'Estratègia de biodiversitat del Prat del Llobregat, en el Pla de futur sostenible de la vall del Ges, Orís i Bisaura, en la Carta del paisatge de l'Alt Penedès o en el Manifest de Sant Celoni pel reconeixement de les vies verdes del Vallès.

• ***Dissenyar i aplicar una estratègia o pla local per a la promoció de la custòdia del territori.***

Si des del començament es vol promoure la custòdia del territori partint d'una planificació i una visió a mig i a llarg termini, pot resultar útil de dissenyar una estratègia o pla específic per a l'impuls de la custòdia en un municipi o conjunt de municipis. Un pla d'aquest tipus va ser el resultat d'un treball de recerca fet a les Gavarres, on es proposaven des de directrius generals per a utilitzar la custòdia en aquest massís, fins a actuacions específiques, com ara l'elaboració d'un inventari de finques o la creació d'un grup de treball (Basora i Sabaté, 2004).

Existeixen diverses consultories ambientals que poden realitzar aquesta tasca si l'ens local no pot dedicar-hi el temps necessari. Algunes d'aquestes empreses i professionals formen part dels anomenats nodes expertesa de la Xarxa de Custòdia del Territori (www.custodiaterritori.org/experts.php). Les entitats de custòdia també poden participar en el disseny d'aquestes estratègies o plans.

• ***Facilitar el contacte i el diàleg entre la propietat i les entitats de custòdia.***

En els acords de custòdia, hi intervenen dos agents clars: la

Xavier Sabaté/X3 Estudis Ambientals

FIGURA 5. La Carta del paisatge del Penedès, la primera de Catalunya d'aquest tipus, ha estat assumida, entre d'altres, pel Consell Comarcal de l'Alt Penedès i els municipis de Vilafranca del Penedès i Sant Sadurní d'Anoia. La Carta, que no té caràcter vinculant, estableix criteris i mecanismes per a protegir, millorar i valoritzar el paisatge de la comarca, entre els quals es troben les fórmules de custòdia del territori. La podeu consultar a www.webgipal.net/AltPenedes/download/Cartapaisatge151004.pdf

propietat i les entitats de custòdia. A les entitats de custòdia, tant si tenen un caràcter local com no, els pot resultar molt útil de contactar primerament amb els ajuntaments abans d'anar a visitar els propietaris de les finques per les quals estan interessades. Els ajuntaments solen tenir relacions amb molts propietaris, la qual cosa els confereix una proximitat que potser no tenen algunes entitats de custòdia.

Així doncs, els ajuntaments poden actuar d'intermediaris i facilitar el diàleg entre la propietat i les entitats de custòdia. Per fer-ho, poden establir un contacte telefònic amb els propietaris i mostrar-los l'interès de l'ajuntament en les iniciatives que promou l'entitat; o bé poden organitzar una trobada oberta amb diversos propietaris, a la qual també assistiria l'entitat de custòdia interessada². En una trobada d'aquest tipus, l'entitat explica els valors que hi ha a les finques, planteja les seves propostes i intenta resoldre els dubtes que puguin tenir els propietaris. Òbviament, una trobada d'aquestes característiques ha d'estar dissenyada amb antelació per tal de garantir-ne l'èxit.

• ***Destinar els tècnics municipals a la promoció de la custòdia del territori.***

Una acció clara i decidida d'un ens local és dedicar una part o la totalitat de la jornada laboral d'un tècnic municipal a la promoció de la custòdia del territori. Els tècnics encarregats dels temes ambientals o territorials són, segurament, els més adequats per a executar aquesta tasca. Els ajuntaments de Tremp i Cassà de la Selva, per exemple, tenen tècnics que dediquen una part del seu temps a la promoció de la custòdia del territori.

• ***Cercar vies de col·laboració amb entitats de custòdia per a la gestió d'espais d'interès local de propietat privada.***

L'ens local pot estar interessat a garantir la conservació i gestió d'un espai local emblemàtic per alguns dels seus valors. Malgrat que l'espai sigui de propietat privada, l'ens local té la possibilitat de contactar amb entitats de custòdia i establir-hi una aliança (mitjançant, per exemple, un conveni de col·laboració, vegeu 3.5) per tal de promoure actuacions de custòdia del territori en aquell indret. En alguns llocs on s'ha utilitzat aquesta opció, un primer pas ha estat la redacció d'un pla de gestió de l'espai per a determinar-ne millor els valors, les problemàtiques i les actuacions necessàries. Així es va fer al municipi d'Esparreguera, on un pla de gestió d'un espai d'interès local va servir per a establir mecanismes de col·laboració entre l'Ajuntament de la vila i la Fundació Territori i Paisatge.

• ***Crear un fons local per a la custòdia del territori.***

La creació d'un fons local per a destinar-lo al foment de la custòdia del territori permetria de disposar d'unes partides pressupostàries específiques destinades a aquesta finalitat (vegeu 3.7).

² Sovint, espais d'interès natural d'un municipi apleguen un gran nombre de propietaris i no solament uns quants. Depenent de la zona de Catalunya, la propietat pot arribar a estar molt fragmentada, la qual cosa dificulta l'assoliment d'acords de custòdia.

QUADRE 3.

ESTRATÈGIA DE CUSTÒDIA DEL
TERRITORI DE L'AJUNTAMENT
DE TREMP A LA TERRETA

El municipi de Tremp és el més gran de Catalunya (30 400 ha) i té una elevada quantitat de terreny forestal de titularitat municipal (9 000 ha). Una gran part del municipi (més de 20 000 ha) correspon a l'àrea coneguda com «La Terreta», on diversos estudis han posat de manifest el potencial turístic i de desenvolupament local que té aquest espai, a més dels seus extraordinaris valors naturals. Per aquesta raó, l'Ajuntament de Tremp va decidir, fa uns anys, de promoure el desenvolupament de la Terreta mitjançant una estratègia àmplia de conservació i custòdia del territori, que ha donat lloc a uns resultats reals i palpables per la gent del municipi. Les actuacions empreses han estat diverses:

- Un primer conveni amb la Fundació Territori i Paisatge va permetre l'any 2001 la redacció d'un pla de gestió de la Terreta. Posteriorment, s'han signat altres convenis de col·laboració que han permès l'execució de diverses actuacions en l'espai gràcies al suport econòmic i tècnic de la Fundació. Les aportacions d'aquesta entitat de custòdia s'han vist afavorides per l'existència d'un equip tècnic a l'Ajuntament, subvencionat pel Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.

• Josep Àngel Alet/Ajuntament de Tremp

- Actuacions en infraestructures turístiques, entre les quals destaquen el Casal i la Ruta de la Vall dels Voltors i el mirador de la roca del Castell, que permet l'observació d'una colònia molt important d'aquests rapinyaires. Aquests equipaments són un punt clau per al desenvolupament local, ja que els visitants que rep la zona han de permetre la creació de petites empreses i la potenciació, si fos possible, de les existents.

- Ordenació dels recursos forestals i gestió dels seus aprofitaments. L'objectiu és assegurar el manteniment de les activitats econòmiques productives que actualment es desenvolupen a la Terreta (caça, agricultura, ramaderia i apicultura, bàsicament), prioritzant els veïns i propietaris del municipi en l'obtenció d'aquests aprofitaments.

Contactes amb els propietaris privats de la roureda d'Aulàs, la roureda plana més gran de Catalunya, per tal de cercar i acordar algun tipus de mecanisme que permeti la conservació a llarg termini d'aquest bosc.

La utilització d'estratègies de custòdia del territori a la Terreta ha permès a l'Ajuntament de Tremp d'anar consolidant un projecte que en aquests moments s'estén cap al nord del municipi i que pot conduir a la futura creació d'un consorci per a la gestió d'aquest espai.

Més informació a
www.ajuntamentdetremp.com/terreta

2.2. EL MUNICIPI COM A PROPIETARI DE TERRITORI

Hi ha ens locals que, mitjançant mecanismes diversos, obtenen en propietat terrenys d'interès natural, paisatgístic o cultural. Així doncs, és important conèixer els possibles mecanismes per a adquirir propietats, però també les oportunitats de custòdia del territori un cop aquests terrenys ja formen part del patrimoni municipal. I és que, sovint, els ens locals disposen de béns i propietats en sòl rústic que voldrien gestionar en benefici de la ciutadania, però que no saben com fer-ho, o no disposen dels recursos necessaris. En aquests casos, la custòdia del territori, mitjançant acords o aliances amb entitats de custòdia i altres agents, obre noves possibilitats als ens locals per tal d'aconseguir suport extern per a la conservació de propietats municipals.

PAPER DEL MUNICIPI

1. PROMOTOR

2. PROPIETARI DE
TERRITORI

3. ENTITAT
DE CUSTÒDIA

Xavier Sabaté/X3 Estudis Ambientals

FIGURA 6. *El Central Park de Nova York, creat l'any 1853 i amb més de 26 000 arbres, rep cada any la visita de més de 25 milions de persones i de quasi 300 espècies d'ocells migratoris. Aquest gran parc urbà va patir una greu degradació durant els anys 70, fins que l'any 1979 es va crear The Central Park Conservancy (www.centralparknyc.org), una entitat de custòdia que va impulsar campanyes de voluntariat i de recaptació de fons econòmics entre la ciutadania. Actualment, el servei de parcs de la ciutat i l'entitat treballen segons un acord signat l'any 1998. L'entitat aporta dues tercers parts del pressupost del parc.*

Els béns del patrimoni municipal. Possibilitats per a la custòdia del territori

Els municipis i els ens locals necessiten un conjunt de béns, és a dir, un patrimoni, per a l'acompliment de les seves finalitats. Tanmateix, no tots els béns que integren el patrimoni municipal són iguals ni tenen la mateixa naturalesa jurídica. Segons quina en sigui la destinació (ús públic, ús comunal, ús orientat a la producció de rendes, etc.) o l'origen (béns adquirits per expropiació forçosa, per cessions urbanístiques, per donacions, etc.), aquests béns tenen un règim jurídic divers. Aquest règim estableix què es pot fer amb aquests béns i de quina manera i, per tant, determina com es poden vincular a la custòdia del territori.

Els béns dels ens locals es classifiquen segons la seva naturalesa en béns de domini públic, béns patrimonials i béns comunals. Els béns de domini públic estan adscrits, per disposició legal i per la seva pròpia naturalesa, a l'ús o al servei públic (així, carrers, carreteres i camins, parcs, edificis de servei públic, el patrimoni cultural, les riberes dels rius o el mar) i mai no poden deixar d'estar sota la potestat de l'Administració. Els béns patrimonials, per la seva banda, són béns propietat de l'Administració per a fer-ne ús, treure'n rendes i, si cal, vendre'ls, de manera que passarien a ser privats. Els béns comunals tenen una naturalesa jurídica similar a la dels de domini públic, però el seu ús està limitat a les persones empadronades al municipi en règim d'explotació comuna per regla general.

En general, qualsevol bé del patrimoni municipal és susceptible de ser inclòs en un acord de custòdia. Alguns tipus de béns, però, són més idonis que d'altres. Així, les finques de titularitat municipal incloses en sòl no urbanitzable, tant si són béns comunals com patrimonials, tenen unes característiques que les fan més apropiades: solen ser terrenys forestals, agrícoles o pastures, amb aprofitaments o no, que poden tenir un cert valor des del punt de vista natural, paisatgístic o cultural.

La custòdia del territori també pot ser útil en sòls urbans. Així, hi ha béns de domini i ús públics situats principalment en sòl urbà —com ara els parcs, els jardins i altres espais verds—, on s'obre un nou camp d'actuació per a les entitats de custòdia. Aquestes entitats poden intervenir en la gestió d'aquests espais urbans col·laborant amb els ens locals, i introduint així la custòdia del territori en un àmbit d'actuació diferent de l'habitual. A Vitòria (País Basc), per exemple, s'ha creat una anella verda al voltant de la ciutat, formada per diversos parcs que fan de transició entre el medi urbà i el medi rural. Alguns d'aquests terrenys pertanyen a entitats locals menors, les quals, mitjançant un conveni, en cedeixen la gestió a l'Ajuntament de Vitòria (www.vitoria-gasteiz.org/ceac).

Béns de domini públic

Aquests béns poden pertànyer a diverses administracions públiques, inclosos els ajuntaments i altres administracions locals. Així, per exemple, el domini públic hidràulic de les conques internes o els camins ramaders pertanyen a l'Administració de la Generalitat de Catalunya, mentre que una gran part dels camins rurals pertanyen als ajuntaments. El domini públic costaner pertany, en canvi, a l'Administració de l'Estat. En alguns casos, la manca de delimitació exacta (atermenament) d'aquests béns i la intervenció de diferents administracions (ajuntaments, Generalitat, Estat) dificulten l'entesa i la gestió d'aquests tipus de béns.

L'aprofitament més habitual dels béns de domini públic és l'ús comú general. Aquest ús correspon de la mateixa manera a tots els ciutadans, sempre que es respectin les normes de policia que es dictin i la naturalesa del bé. Segons l'ús, hi ha dos tipus de béns de domini públic: els béns de domini i ús públics, que són els que utilitzen directament els ciutadans (marges fluvials, camins, carrers, places, parcs, etc.), i els béns de domini i servei públics, que serveixen d'eina per a la prestació d'un servei públic (mercats, hospitals, museus, instal·lacions esportives, etc.).

En el marc de la custòdia del territori, els béns de domini públic més adequats per a ser objecte d'acords són els marges dels rius i les zones costaneres, pel fet que s'hi troben hàbitats aquàtics fluvials i costaners singulars. Algunes entitats locals vinculades al Projecte Rius, en col·laboració amb ajuntaments, han establert acords d'adopció de trams de rius per tal de garantir-ne la conservació (quadre 5). Per la seva banda, la Fundació per a la Conservació i Recuperació d'Animals Marins (CRAM) col·labora amb ajuntaments per tal de fer el seguiment dels herbassars de *Posidonia oceanica* que hi ha al litoral dels seus municipis.

Els camins públics (rurals i veïnals) també poden ser objecte d'acords de custòdia quan el seu desús els estigui deteriorant. Així, antics camins ramaders o vies de ferrocarril que ja no s'utilitzen poden ser objecte d'acords amb entitats de custòdia, per tal de garantir la conservació dels seus valors patrimonials i el seu ús públic mitjançant, per exemple, la seva senyalització³. La gestió de parcs i jardins urbans, tal com s'ha vist, també pot implicar entitats de custòdia. Finalment, la conservació de béns culturals de domini públic (com ara les fonts) també pot ser motiu d'un acord de custòdia entre l'administració titular i una entitat de custòdia.

³ Els camins de titularitat privada també poden ser objecte d'acords de custòdia en cas que resulti necessari per a garantir-ne l'ús públic. És el cas d'un acord entre l'Ajuntament de Granollers i els propietaris d'un camí, que garanteix l'accés a un bosc d'interès local.

Els béns de domini públic són aquells que estan destinats a un ús públic general o a la prestació d'un servei públic. Aquests béns tenen un règim jurídic especial, que comporta la seva inalienabilitat i imprescriptibilitat (no es poden vendre, ni la seva ocupació permet d'adquirir-los pel pas del temps), com també la seva inembargabilitat (no es poden embargar i, per tant, no poden servir com a garantia per al compliment d'obligacions, com ara préstecs hipotecaris).

Jordi Sánchez

FIGURA 7. El CRAM (Fundació per a la Conservació i Recuperació d'Animals Marins), entitat encarregada del rescat i la recuperació d'animals marins a la costa catalana, duu a terme també el seguiment dels herbassars de fanerògames marines del litoral català (www.cram.es). El CRAM proposa als ajuntaments la implicació en el seguiment i la gestió dels herbassars que puguin existir en les aigües marines del litoral del seu municipi. La revalorització d'aquests ecosistemes farà que tots els agents implicats contribueixin a la seva conservació: banyistes, pescadors, administracions, voluntaris ambientals, clubs nàutics i d'immersió, ONG locals, etc.

Els béns comunals són aquells que pertanyen als municipis o a les entitats municipals descentralitzades (en són els seus titulars i administradors), tot i que l'aprofitament i el gaudi d'aquests béns correspon al comú de veïns.

Marc Garriga

FIGURA 9. Durant els anys 1998-2001 es va executar el Projecte LIFE Medi Ambient «Pirineu Viu», promogut i coordinat per l'Agrupació de Defensa Forestal del Mig Pallars, una associació que aplega set municipis i sis entitats municipals descentralitzades i que va vetllar per la bona gestió de les 47 000 ha de boscos comunals de la zona fins l'any 2003. El Projecte LIFE va obtenir molts bons resultats, entre els quals destaquen la creació de 12 reserves forestals gràcies al suport de la Fundació Territori i Paisatge, la senyalització de 21 itineraris forestals i l'apadrinament d'arbres singulars per part de diverses persones, institucions i entitats. Aquest projecte va ser l'embrió del Parc Natural de l'Alt Pirineu, creat l'agost de 2003.

Fundació Josep Carol

FIGURA 8. La Fundació Josep Carol, a través de la web www.acampada.org, ha configurat una xarxa de terrenys d'acampada arreu de Catalunya. Diversos propietaris rurals, entre els quals ajuntaments, han signat acords per a incloure els seus terrenys en aquesta xarxa. La Fundació posa en contacte els propietaris i les entitats educatives interessades a desenvolupar la seva tasca en condicions d'integració amb el medi. S'aconsegueix així un doble objectiu: donar una utilitat diferent al territori i contribuir a l'educació dels joves.

Béns comunals

Els béns comunals participen del mateix règim jurídic que els béns de domini públic (inalienables, imprescriptibles i inembargables), si bé amb algunes normes específiques que en regulen l'aprofitament. De fet, l'ajuntament té la competència per a decidir i regular l'aprofitament dels béns comunals. Mitjançant ordenances locals es poden establir determinades condicions de vinculació o arrelament per a l'adjudicació dels aprofitaments. Aquests béns, com els de domini públic, comporten unes certes dificultats de gestió (Vicente, 2003).

Els aprofitaments més habituals dels béns comunals són el forestal, l'agrícola, el ramader i el cinegètic. A Catalunya, una gran part dels boscos i pastures del Pirineu i d'altres zones muntanyoses, d'un gran interès per a desenvolupar-hi acords de custòdia, són béns comunals. Així, per exemple, algunes entitats privades de custòdia, com ara la Fundació Natura i la Fundació Territori i Paisatge, han adquirit drets de tala de boscos comunals del Pallars Sobirà per a no exercir-los i contribuir així a la seva conservació.

Béns patrimonials

La destinació principal —tot i que no l'única— d'aquest tipus de béns és la producció de rendes i l'aprofitament econòmic. Així doncs, s'han d'administrar seguint criteris de màxima rendibilitat i, en tot allò que no està regulat expressament, aquests béns estan subjectes a les normes de dret privat. Tanmateix, hi ha alguns tipus de béns patrimonials que estan subjectes a regulacions especials:

- Les forests catalogades d'utilitat pública, que són inalienables i inembargables, com ara els béns de domini públic.
- Els béns adquirits per cessions urbanístiques i que s'han d'adscriure al patrimoni municipal del sòl. En aquest cas, els béns s'han de destinar a les finalitats que la normativa general i el planejament urbanístic els assignen (vegeu 3.3).
- Els béns patrimonials obtinguts per donació o herència, que poden estar sotmesos a unes determinades condicions que caldrà respectar.

L'ús i aprofitament dels béns patrimonials pot anar a càrrec dels ens locals directament, o bé a càrrec d'altres persones físiques o jurídiques. En aquest segon cas, l'arrendament o qualsevol altra forma de cessió de l'ús dels béns patrimonials s'ha de fer mitjançant subhasta pública, és a dir, que l'ens local haurà d'adjudicar el contracte a qui faci la millor oferta econòmica.

Quan l'obtenció de rendes no sigui la finalitat principal dels béns patrimonials, la legislació permet als ens locals que tinguin en compte motivacions de tipus social, cultural o d'altres, a l'hora de cedir-ne l'ús, que facin prevaler la rendibilitat social per damunt de l'econòmica. Fins i tot, es permet la cessió a precari (sense especificar-ne la durada i reclamable en qualsevol moment) de l'ús de béns patrimonials a altres administracions o entitats públiques, o a entitats privades sense

Els béns patrimonials es defineixen per exclusió, ja que tenen aquesta naturalesa aquells béns de titularitat municipal que no estan destinats directament a l'ús públic o a l'aprofitament pel comú de veïns ni vinculats a la prestació de cap servei públic.

QUADRE 4.

EL PROJECTE DE SEO/BIRDLIFE AMB ELS MUNICIPIS DEL BAIX LLOBREGAT NORD

SEO/BirdLife treballa per conservar els ambients fluvials a través d'acords amb municipis. Aquest és el cas del projecte desenvolupat al Baix Llobregat Nord, en el qual intervenen els ajuntaments d'Abrera, Esparreguera i Olesa de Montserrat. La participació de diversos municipis és, en aquest cas, clau per a poder preservar un tram significatiu i en bon estat del riu Llobregat al seu curs baix.

El projecte es va iniciar l'any 2001 amb la participació de l'Ajuntament d'Abrera. Tanmateix, els valors naturals i la tranquil·litat de l'espai en un entorn altament humanitzat han afavorit que Esparreguera i Olesa de Montserrat també volguessin participar del projecte. SEO/BirdLife considera molt important poder treballar amb diferents municipis, perquè mostra el seu interès en la preservació del riu

i perquè són conscients de l'impacte que les activitats dels diferents municipis pot tenir aigües avall.

SEO/BirdLife ha signat convenis de col·laboració amb els tres municipis (en el cas d'Abrera va ser l'any 2001, i Esparreguera i Olesa de Montserrat, l'any 2004). El paper dels ajuntaments en el projecte implica suport administratiu, ajudar en la difusió entre els habitants i, en el cas d'Abrera, a més, l'Ajuntament aporta finques de propietat municipal. Al llarg del projecte, SEO/BirdLife manté comunicació directa amb les regidories de Medi Ambient i els seus tècnics. També es programen conferències i activitats en els municipis, per tal de difondre el projecte.

El seguiment anual dels ambients fluvials del riu Llobregat, en un tram de 12 km, permet d'avaluar el seu estat de conservació, estudiar propostes concretes de gestió i fer un seguiment a llarg termini de l'impacte que les diferents activitats tenen en el medi. És, però, molt important incorporar altra informació bàsica, com ara les característiques físiques, quími-

Cristina Sánchez/SEO-Catalunya

ques i biològiques del riu, per tal d'arribar a fer una bona diagnosi. L'anellatge d'ocells és una altra de les activitats que es duen a terme.

Joan Carles Guix/Ajuntament d'Abrera

FIGURA 10. *Entre els anys 2000 i 2003, l'Ajuntament d'Abrera va adquirir dues finques agrícoles situades al marge dret del riu Llobregat: can Morral del Riu (22 ha) i Sant Hilari (20 ha). L'adquisició de les finques es va fer mitjançant dos convenis urbanístics, que es van formalitzar amb la modificació del pla general i que preveien cessions complementàries a les mínimes establertes per la legislació urbanística. Posteriorment, l'Ajuntament va signar un acord de custòdia amb SEO/BirdLife per a la gestió d'aquestes dues finques i del domini públic hidràulic adjacent.*

ànim de lucre, que els hagin de destinar a fins d'utilitat pública o interès social. En aquests supòsits, les entitats de custòdia són agents adequats per a obtenir cessions d'ús de béns patrimonials, en cas que demostrin una capacitat de gestió d'aquests béns adequada. L'Ajuntament d'Abrera, per exemple, va signar l'any 2001 un conveni de col·laboració amb l'entitat SEO-BirdLife, per tal d'obtenir suport en la gestió de dues finques de propietat municipal.

Mecanismes per a l'obtenció de propietats municipals

Des del punt de vista de la custòdia del territori, l'objectiu que persegueix un ens local quan adquireix una propietat és conservar-ne els elements d'interès natural, paisatgístic o cultural. Però, per a assolir aquest objectiu pot resultar necessari que, un cop adquirida la propietat, s'estableixi un acord de custòdia amb alguna entitat de custòdia. En general, un ens local pot obtenir propietats per mitjà de dos tipus de mecanismes:

1) Mecanismes derivats de l'execució del planejament urbanístic, com ara les cessions, les expropiacions forçoses, el tanteig i retracte, etc. (vegeu 3.3).

En aquest àmbit destaca la possibilitat que preveu la Llei d'urbanisme de Catalunya, per la qual els ajuntaments poden constituir **patrimonis municipals de sòl** amb els objectius, entre d'altres, de protegir i tutelar el sòl no urbanitzable i la millora de la qualitat de vida. Aquests dos objectius s'integren perfectament amb els de la custòdia del territori.

2) Mecanismes propis del dret privat o equivalents: compravenda, permutes, llegats, donacions, dació en pagament, etc.

Tot seguit es desenvolupen aquests mecanismes d'obtenció de propietat municipal.

• Cessions urbanístiques obligatòries

La legislació urbanística estableix que els plans que es desenvolupen en sòl urbanitzable i en sòl urbà no consolidat han de reservar una part proporcional del seu àmbit d'actuació a zones verdes i espais lliures públics, d'una banda, i a equipaments de titularitat pública, de l'altra. Així doncs, un cop aprovats i executats aquests plans, l'ajuntament obté per cessió gratuïta zones verdes i espais lliures en propietat (béns de domini públic), que poden tenir interès des del punt de vista de la custòdia del territori.

• Tanteig i retracte

A l'efecte de constituir o incrementar el patrimoni municipal de sòl, i per tal de facilitar el compliment de l'objectiu de protecció i tutela del sòl no urbanitzable, la legislació urbanística permet als ajuntaments de reservar-se els drets de tanteig i retracte en àrees determinades pel planejament. En aquestes àrees, les transmissions oneroses de terrenys —és a dir, que impliquin despeses— queden subjectes a l'exercici dels drets de tanteig i retracte per part del mateix ajuntament.

• Expropiació prevista pel planejament urbanístic

La formació de reserves per a la protecció i tutela del sòl no urbanitzable també permet la delimitació de sectors d'aquesta classe de sòl (mitjançant els mateixos tràmits que es requereix per a l'aprovació d'un pla d'ordenació urbanística municipal) que es puguin adquirir per expropiació forçosa. La destinació d'aquests terrenys haurà de ser compatible i respectuosa amb els criteris de sostenibilitat i ús racional del sòl. Aquest mecanisme, igual que els drets de tanteig i retracte, no se sol utilitzar amb finalitats conservacionistes, però no per això s'ha de descartar.

El Conservatoire du littoral és un organisme públic francès que es dedica a l'adquisició de terrenys litorals amenaçats per tal de garantir llur conservació a llarg termini. Dels tres mecanismes d'adquisició que utilitza (compravenda, exercici del dret de tanteig i expropiació), el de l'expropiació només el fa servir en un 3% dels casos, a causa de la seva impopularitat, la llarga durada i la complexitat que implica. És un mecanisme que es reserva per a casos excepcionals i quan ja s'han intentat prèviament altres procediments.

• Permutes

La permuta implica un intercanvi de finques de valor similar, sense que s'hagi de recórrer a la compravenda i a la negociació d'un preu. Un ens local pot utilitzar petits solars o finques en sòl urbanitzable d'un gran valor econòmic com a moneda de canvi per a adquirir grans extensions de sòl no urbanitzable d'un alt valor natural o paisatgístic. Així, l'any 2002, l'Ajuntament d'Argentona va obtenir mitjançant permuta 10 ha de la finca La Font Picant, un indret llargament reivindicat pels ciutadans com a espai a conservar.

• Llegats i donacions

Els propietaris privats de terrenys rústics poden disposar en el seu testament la transmissió de la seva finca a favor d'un ajuntament o alguna altra administració local, de la mateixa manera que es fa a favor de fundacions privades, parròquies o hospitals. El testament pot preveure, fins i tot, la condició que la propietat sigui objecte d'algun acord de custòdia. El castell de Montesquiu (Osona), situat en un paratge d'una gran bellesa, va ser una finca llegada a la Diputació de Barcelona.

Les donacions, per la seva banda, són un mètode ràpid pel qual el titular d'uns terrenys cedeix plenament la propietat a l'ens local que, no obstant això, ha d'assumir tot el cost tributari que pugui suposar la donació i la gestió posterior de la finca. La donació pot preveure també recursos complementaris per a la gestió de la finca.

• Compravenda

És el mecanisme clàssic d'obtenció de finques, si bé només serà assumible pels ens locals en aquells casos on aconseguixin els recursos econòmics necessaris.

• Dació en pagament

Fruit d'una negociació, una persona física o jurídica pot satisfer

Susan Lapides / Trust for Public Land

FIGURA 11. El 1972 es va crear als EUA el Patronat pels Terrenys Públics (TPL), una ONG dedicada a protegir i conservar terrenys per al lleure i el benestar de les persones, especialment en indrets urbans i periurbans. El TPL té equips d'advocats i agents immobiliaris que ajuden propietaris, administracions i grups ciutadans a crear parcs urbans, jardins i vies verdes i fluvials, conservant paisatges, llocs històrics i capçaleres de rius, i generant espais oberts a la ciutat i al seu entorn. El TPL utilitza i promou mecanismes innovadors per a finançar l'obtenció i gestió de parcs i espais oberts, fomenta el finançament públic per a la seva conservació, i dona a conèixer la importància d'aquests espais públics. Des de 1972 ha ajudat a protegir prop de 800 000 ha en 46 estats dels EUA (www.tpl.org).

deutes que tingui amb un ens local mitjançant la transmissió d'una finca amb un valor equivalent al deute. Aquest mecanisme, utilitzat habitualment per a adquirir obres d'art, també podria ser útil per a obtenir terrenys amb valors naturals o paisatgístics.

• Col·laboració amb entitats de custòdia

Els ens locals poden mostrar interès en el fet que un indret passi a formar part del patrimoni municipal, si bé és possible que els recursos econòmics disponibles no permetin d'afrontar la despesa que comporta la compra de terrenys. En aquests casos, pot ser útil de cercar la col·laboració d'entitats privades o públiques de custòdia disposades a comprar propietats d'interès natural o cultural, per després cedir-ne l'ús o fins i tot la titularitat a l'ens local. És el cas de la finca de can Puig de Fitor de les Gavarres, adquirida l'any 2004 per la Fundació Territori i Paisatge, a petició del Consorci de les Gavarres, i gestionada posteriorment per aquest ens local. Als Estats Units, el *Trust for Public Land* (TPL) és una entitat no lucrativa que ajuda propietaris, ens locals i altres agents del territori a aconseguir finançament, per tal d'adquirir i gestionar terrenys d'interès — especialment parcs urbans, vies verdes i llocs d'interès històric.

Així mateix, per mitjà d'aliances amb altres patrocinadors no necessàriament vinculats a la gestió del territori (com ara empreses privades), l'ens local pot aconseguir recursos econòmics per a finançar la compra de terrenys.

Oportunitats de custòdia del territori en propietats municipals

Un cop l'ens local ja disposa de finques municipals amb valors, s'obren des del punt de vista de la custòdia del territori dues possibilitats per a garantir la conservació i, si escau, la gestió activa d'aquests terrenys.

Una primera possibilitat és cercar un acord de custòdia amb alguna entitat privada de custòdia. Una segona possibilitat, que demana una major implicació, és crear una entitat local de custòdia que assumeixi les tasques de manteniment i gestió de les propietats municipals. Pel que fa al patrimoni municipal de sòl previst per la Llei d'urbanisme, es poden constituir entitats urbanístiques especials destinades a gestionar aquest patrimoni i, fins i tot, ampliar-lo (vegeu 3.6).

Tot seguit, es desenvolupen aquestes i altres possibilitats de custòdia en propietats municipals.

• Assolir un acord amb una entitat privada de custòdia per a la conservació, gestió, restauració o divulgació d'un indret de propietat municipal.

Diversos ajuntaments i altres ens locals han acudit a associacions i fundacions per tal de cercar suport i establir vies de col·laboració amb relació a propietats municipals. A Cantàbria, per exemple, la Fundació Naturaleza y Hombre gestiona una sèrie de reserves de

propietat municipal a Camargo i a altres municipis, a través d'acords amb ajuntaments i juntes veïnals www.fnyh.org.

L'instrument més utilitzat per a formalitzar aquest tipus d'acord són els convenis de col·laboració, en els quals s'identifiquen els compromisos de cada part i les actuacions que cal emprendre (vegeu 3.1 i 3.5). Des del punt de vista municipal, les entitats privades de custòdia amb les quals assolir acords es poden agrupar en dos àmbits:

- 1) Les entitats locals vinculades al municipi: aporten proximitat, participació ciutadana i estima pels indrets locals.
- 2) Les associacions i fundacions de major abast territorial: potser coneixen menys el municipi, però poden tenir més capacitat d'actuació. En aquest cas, s'ha de valorar la possibilitat d'adreçar-se a entitats especialitzades en un determinat tipus d'ambient o element natural/cultural (bosc de ribera, ambients fluvials, zones humides, bosc madurs, murs de pedra seca, etc.).

Així mateix, i seguint el principi de l'aliança, es poden establir acords en els quals participin ajuntaments, entitats locals i associacions de més abast territorial. Així es fa, per exemple, en els acords d'adopció de trams de rius promoguts pel Projecte Rius (quadre 5), o en alguns convenis de col·laboració territorial signats per la Fundació Territori i Paisatge, en el qual intervenen entitats locals (quadre 6). L'entitat més gran aporta suport tècnic o econòmic, mentre que l'entitat local duu a terme la gestió del dia a dia de la propietat municipal.

• Assolir un acord amb una entitat local de custòdia per a la conservació, gestió, restauració o divulgació d'un indret de propietat municipal.

L'acord entre un ajuntament i una entitat local de custòdia (en la qual participa o està vinculat el mateix ajuntament, vegeu 2.3) per a la conservació de propietats municipals permet de descarregar les estructures del consistori i augmentar l'eficàcia de la gestió (vegeu 3.6). Així es fa, per exemple, a Manlleu, on l'Ajuntament ha cedit la gestió de dues propietats fluvials al Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis, l'àrea mediambiental de la Fundació Museu Industrial del Ter.

• Cessions gratuïtes del patrimoni municipal de sòl a entitats de custòdia.

Amb relació al patrimoni municipal de sòl previst per la Llei d'urbanisme, els ajuntaments poden cedir gratuïtament els seus béns a favor d'altres administracions públiques o entitats sense ànim de lucre, sempre que el cessionari destini el terreny a la mateixa finalitat que ha justificat la seva incorporació al patrimoni i que, en aquest cas, és la de protegir i tutelar reserves en sòl no urbanitzable.

• Alienacions del patrimoni municipal de sòl.

És possible que un ens local hagi obtingut, gràcies a les cessions

Marc Francó/Fundació Emys

FIGURA 12. La Fundació Emys es dedica a l'estudi i la conservació dels amfibis i rèptils del pla de la Selva. La principal actuació que duu a terme és la gestió de la Camparra, una zona humida propera al poble de Riudarenes, d'un gran interès per a la tortuga d'estany. Aquest espai el va obtenir l'Ajuntament de Riudarenes a través de cessions urbanístiques, per posteriorment cedir-lo com a part del patrimoni fundacional de la Fundació Emys.

Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis

FIGURA 13. El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis, àrea mediambiental del Museu Industrial del Ter (www.mitmanlleu.org), té dos acords de custòdia amb l'Ajuntament de Manlleu pels quals el Centre s'encarrega de la gestió de dos espais fluvials que són propietat de l'Ajuntament. Els espais són la platja del Dolcet i el meandre de Gelabert, i des de l'any 2003 s'hi han executat sengles projectes de restauració. Aquests projectes han rebut el suport tècnic i econòmic de diverses entitats públiques i privades, des del mateix Ajuntament (a través de l'Escola Taller Parc del Ter) i l'Agència Catalana de l'Aigua, fins a la Fundació Territori i Paisatge i les empreses La Piara SA i Nupa SA.

urbanístiques obligatòries, terrenys sense cap interès des del punt de vista de la seva conservació. En aquest cas, pot valorar la possibilitat de vendre aquests terrenys i destinar els recursos obtinguts a l'adquisició de terrenys que sí que tenen interès. La venda d'aquest tipus de patrimoni municipal està sotmesa a regles diferents de les aplicables a la resta de patrimoni (Vicente, 2005).

• *Promoure tasques de voluntariat en propietats municipals.*

Moltes entitats privades de custòdia tenen al seu darrere persones disposades a col·laborar en tasques puntuals de voluntariat. L'ens local pot posar-se en contacte amb aquestes entitats i organitzar activitats diverses, que contribueixin a millorar o a divulgar l'entorn natural (camps de treball, commemoracions, plantades d'arbres, acampades de joves, aplecs, caminades, etc.). La Fundació Josep Carol, per exemple, organitza camps de treball per a joves, que contribueixen a millorar l'estat de conservació d'elements naturals o culturals en propietats municipals. El 2005 s'ha constituït a Catalunya la Xarxa de Voluntariat Ambiental que aplega aquest tipus d'iniciatives.

2.3. EL MUNICIPI COM A ENTITAT DE CUSTÒDIA

Com a tercera via, els ens locals poden actuar com a entitats de custòdia i assolir així acords amb propietaris, per tal de conservar els valors d'una determinada finca i/o afavorir-ne uns usos agrícoles, ramaders i forestals respectuosos amb el medi. Quan un ens local actua com a entitat de custòdia, ja sigui directament o a través d'una entitat municipal de gestió, es responsabilitza d'estudiar les finques amb valors interessants, de contactar amb la propietat i d'arribar a acords de custòdia.

A Catalunya, quan es redacten aquestes línies, encara són pocs els ajuntaments o altres ens locals que actuen com a entitats de custòdia. Tanmateix, ajuntaments com els de Granollers, Cassà de la Selva o Tremp, o consorcis com el de les Gavarres, el de l'Espai Rural de Gallecs o el del Besòs, ja treballen com a entitats de custòdia, en la mesura que cerquen i assoleixen acords de col·laboració amb propietaris o usuaris de terrenys amb uns valors interessants. En alguns casos, com a Manlleu o a Vitòria, l'ajuntament ha fomentat la creació d'una entitat municipal de gestió, que després ha estat qui ha cercat els acords de custòdia.

Així doncs, el paper del municipi com a entitat de custòdia és encara incipient al nostre país, si bé disposa d'un gran potencial de desenvolupament que cal aprofitar. A continuació, s'expliquen les característiques bàsiques de les entitats locals de custòdia i s'apunten diverses accions que poden emprendre els ens locals per tal d'actuar com a entitats de custòdia.

PAPER DEL MUNICIPI

Característiques i tipologies de les entitats locals de custòdia

En l'àmbit municipal, els ajuntaments i altres ens locals tenen dues possibilitats per a assolir acords de custòdia:

- 1) Actuar directament com a entitat de custòdia, de manera que és el mateix ens local qui assoleix els acords amb la propietat.
- 2) Crear una entitat municipal de gestió, dependent o vinculada a l'ens local, que assumeixi les tasques de custòdia del territori. Aquestes entitats s'anomenen **entitats locals de custòdia**, en contraposició a les entitats privades de custòdia.

La decisió d'optar per una alternativa o l'altra dependrà de la situació particular de cada municipi. Les dues possibilitats presenten avantatges i inconvenients. La constitució d'una entitat local de custòdia pot semblar una opció més eficient, però implica la dificultat de crear i mantenir una nova estructura de gestió. D'altra banda, l'opció que sigui l'ajuntament qui desenvolupi les funcions d'entitat de custòdia és més senzilla estructuralment, però requereix un tècnic que hi dediqui temps i que doni prioritat a les tasques de custòdia del territori per sobre d'altres.

*Exemples d'altres països mostren el potencial que poden arribar a tenir les entitats locals de custòdia. A la província d'Ontario (Canadà), el Ministeri dels Recursos Naturals impulsa, des de l'any 1995, un programa basat en una xarxa d'entitats locals de custòdia dites *community stewardship councils*. Aquestes entitats, que solen estar integrades per un grup de voluntaris, sobretot propietaris i altres persones interessades en la conservació del territori (excursionistes, ecologistes, etc.), promouen projectes i actuacions de custòdia en un àmbit equivalent al de la comarca. Reben suport tècnic d'un coordinador del Ministeri dels Recursos Naturals i també poden rebre finançament públic. L'any 2004, existien 40 *community stewardship councils* que desenvolupaven més de 600 projectes a l'any.*

Una entitat local de custòdia, però també un ens local que actua directament com a entitat de custòdia, es caracteritzen bàsicament per:

- Arribar a acords de custòdia amb propietaris, amb l'objectiu de conservar els valors naturals, paisatgístics i culturals de la finca i, si cal, dur-hi a terme actuacions de gestió.

Habitualment, l'entitat local de custòdia cercarà acords amb propietaris privats. Ara bé, també és possible que assoleixi acords amb el mateix ajuntament o amb altres administracions per a la conservació i gestió de propietats públiques. El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis (Museu Industrial del Ter) és una entitat local vinculada a l'Ajuntament de Manlleu i té acords amb el mateix consistori.

Una entitat local de custòdia és una organització de caràcter públic o privat creada o promoguda per un ens local, de la qual en sol formar part, i que té com a finalitat contribuir a la conservació dels valors naturals i culturals més rellevants del seu àmbit d'actuació (sigui municipal o supramunicipal), mitjançant les tècniques de la custòdia del territori.

Consortori de les Gavarres

FIGURA 14. L'any 2002, el propietari de l'església de Sant Cebrià dels Alls (Cruïlles, Baix Empordà) va cedir-ne l'ús al Consorci de les Gavarres (www.consortigavarres.org). Actualment, aquest ens hi realitza treballs de condicionament de l'entorn i ha redactat el projecte de consolidació i adequació de l'edifici.

Un acord de custòdia implica l'assumpció de compromisos de conservació i gestió en una o més finques per part de dues (o més) parts i a partir d'un procés negociador. Aquests compromisos són variables en cada acord, si bé n'hi ha alguns que solen ser més habituals. Els acords de custòdia solen ser escrits (per conveni o contracte), si bé en una primera fase, i amb vista a facilitar-ne un futur desenvolupament, es pot optar per un simple acord verbal expressat amb una «encaixada de mans».

- Preveure entre els seus objectius i actuacions l'ús dels instruments de custòdia del territori, malgrat que encara no hagi assolit cap acord concret. En aquest cas, és possible que un ens local tingui objectius més amplis, alguns dels quals solen ser el desenvolupament socioeconòmic d'una zona o la promoció d'un ús públic i d'unes activitats turístiques respectuoses amb l'entorn. Així, per exemple, a Catalunya existeixen diversos consorcis que gestionen espais naturals protegits i que preveuen o podrien preveure l'ús d'instruments de custòdia entre les seves activitats habituals.

L'àmbit d'actuació de les entitats locals de custòdia pot ser un únic municipi o un conjunt de municipis que pertanyen a un àmbit geogràfic comú (una vall o un massís, per exemple). Si la vall, el riu o l'espai natural d'àmbit superior al municipi tenen unes problemàtiques similars, l'òptim és unir esforços.

- La capacitat d'actuació de les entitats locals de custòdia depèn de la seva tipologia, de les funcions que se li assignin i del pressupost disponible. Segons la legislació vigent a Catalunya, existeixen diverses tipologies d'entitats més o menys complexes que poden crear els ens locals o en els quals poden estar presents (vegeu 3.6). Aquestes entitats poden tenir personalitat jurídica o no, poden disposar de pressupost propi o no, i poden tenir diferents graus de capacitat de gestió. Les figures que podrien actuar com a entitats locals de custòdia són: consells municipals, òrgans especials sense personalitat jurídica, organismes autònoms locals, comunitats de municipis, mancomunitats, consorcis, agrupacions de defensa forestal, fundacions privades i associacions privades.

Funcionament d'una entitat local de custòdia

Les entitats locals de custòdia han de néixer amb la voluntat de ser actives i desenvolupar una tasca continuada en el temps. Els acords de custòdia solen tenir una durada mínima de 10 anys (tot i que amb vocació indefinida) i requereixen un seguiment i una implicació per part de l'entitat.

Els principis bàsics de funcionament d'una entitat local de custòdia són:

- Gaudir del suport institucional (i, si escau, tècnic) de l'ajuntament o els ajuntaments implicats, la qual cosa implica una relació continuada entre totes dues entitats, per tal d'informar dels avenços i les actuacions.
- Disposar d'independència a l'hora d'actuar respecte de l'ajuntament, per tal que el seu funcionament sigui més eficient.
- Preveure la incorporació de personal qualificat en custòdia del territori o valdre's de tècnics de l'ajuntament.
- Comunicar a la propietat privada un missatge clar, atractiu i creïble, mostrant els beneficis socioeconòmics de la custòdia.

- Organitzar activitats d'educació i sensibilització de la propietat privada i d'altres agents territorials (pagesos, caçadors, usuaris de la natura, etc.), si cal amb el suport de la Xarxa de Custòdia del Territori.
- Elaborar estudis per a identificar les zones de major valor natural, cultural o paisatgístic, per tal de disposar posteriorment d'un inventari de les finques del municipi o de l'àmbit supramunicipal amb més interès per actuar.
- Valorar la possibilitat de col·laborar i crear aliances amb entitats privades de custòdia, per tal d'obtenir finançament de forma conjunta, rebre suport en la gestió de finques, promoure campanyes conjuntes, etc. (vegeu 3.1).
- Organitzar campanyes i accions de captació de fons econòmics, tècnics, humans o materials, per tal de poder dur a terme les seves activitats.

Oportunitats per a les entitats locals de custòdia

A continuació, es presenten un conjunt d'oportunitats que estan a l'abast dels municipis que vulguin assolir acords de custòdia, tant si és l'ajuntament qui actua directament com a entitat de custòdia, com si és una entitat local de custòdia.

• *Assolir acords de custòdia amb propietaris per a la conservació i/o gestió de finques de propietat privada amb interès natural o cultural.*

Aquesta és l'actuació més genuïna que té a l'abast el municipi si decideix d'actuar com a entitat de custòdia. L'ajuntament o l'entitat local de custòdia —en aquest segon cas, dependrà de la capacitat d'actuació que se li hagi assignat— tenen a l'abast diversos instruments jurídics (convenis de col·laboració, contractes, etc.), que els permeten d'arribar a acords de custòdia amb la propietat (vegeu 3.5 i Asensio i altres, 2005).

Depenent de la capacitat tècnica i econòmica de cada entitat, els termes de l'acord, els compromisos adquirits i la seva implicació en la gestió de la propietat poden ser més o menys importants: des del simple seguiment dels termes de l'acord fins a arribar a la plena gestió de la finca, passant per l'assumpció d'unes determinades actuacions de gestió. Depenent dels compromisos assolits, l'ajuntament o l'entitat local de custòdia poden valorar la possibilitat d'integrar en l'acord una entitat privada de custòdia que pugui col·laborar en la gestió de la finca (vegeu 3.1).

Un exemple habitual d'acord de custòdia és aquell pel qual el propietari cedeix l'ús de la finca (sense contraprestació econòmica) o l'arrenda (amb contraprestació) a l'ajuntament o a l'entitat local de custòdia. Les possibilitats, però, són il·limitades i dependran de cada cas particular. Aquesta guia i la guia d'opcions per a finques privades (Asensio i altres, 2005) estan il·lustrades amb nombrosos casos que reflecteixen aquesta diversitat.

COMPROMISOS MÉS HABITUALS DELS ACORDS DE CUSTÒDIA

Compromisos per part de la propietat

- Desenvolupar una gestió de la propietat en consonància amb la finalitat de l'acord, que sol ser «fer compatible l'ús de la finca amb la conservació dels seus elements naturals, paisatgístics i patrimonials perquè en puguin gaudir les generacions actuals i futures».
- Assumir les condicions sobre els usos o actuacions que cal desenvolupar en la finca, que es decideixen conjuntament amb l'entitat de custòdia.
- Conservar i protegir els elements més interessants de la finca.

Compromisos per part de l'ajuntament o l'entitat local de custòdia

- Fer el seguiment dels compromisos establerts en l'acord.
- Proposar a la propietat les accions de conservació i restauració adients amb els objectius de l'acord i, si cal, assessorar la propietat en la recerca del finançament per a dur-les a terme.

Més informació: L'Àrea XCT, espai tècnic de la web de la Xarxa de Custòdia del Territori, que disposa de nombrosos models d'acord de custòdia.

GEPEC-EC

FIGURA 15. El GEPEC-EC promou la protecció dels olivers mil·lenaris a la comarca del Montsià. En aquests moments està fent un inventari amb un ajut de la Fundació Territori i Paisatge i busca entitats privades que vulguin invertir en la compra d'aquests olivers. D'altra banda, la FTP ha impulsat la redacció d'un pla de gestió i assessora l'Ajuntament d'Ulldecona en la gestió dels olivers. L'Ajuntament ha realitzat ja 7 acords de custòdia amb propietaris d'olivers mil·lenaris, per tal d'assegurar que no es tallaran. El contracte privat d'adquisició estableix el compromís del propietari de no tallar l'oliver durant 50 anys i, en canvi d'això, l'Ajuntament fa un pagament i es compromet a trasplantar l'exemplar en cas que el propietari ho demani.

- **Impulsar la protecció jurídica de finques de propietat privada.**

La legislació vigent (ambiental, de fauna, cultural, etc.) preveu diverses figures de protecció per a finques privades que pretenen garantir la conservació dels seus valors naturals i/o culturals. Algunes de les més conegudes són les reserves naturals parcials, els refugis de fauna salvatge i els béns culturals d'interès local o nacional (Asensio i altres, 2005). El planejament urbanístic també pot crear categories de sòl no urbanitzable que es podrien assimilar a aquest tipus de figures de protecció (vegeu 3.3). D'altra banda, en altres països s'ha desenvolupat la figura de la reserva natural privada.

L'ajuntament o l'entitat local de custòdia poden proposar la protecció d'una finca amb la figura que millor s'ajusti a les característiques de la propietat. Si cal, l'entitat pot oferir al propietari el suport tècnic necessari per a dur a terme els tràmits de la declaració. Així mateix, és important explicar els beneficis (fiscals, per exemple) que els pot aportar la protecció.

- **Elaborar estudis i un inventari de finques d'interès natural, paisatgístic o cultural susceptibles de dur-hi a terme projectes/acords de custòdia.**

A partir d'estudis o catàlegs previs sobre el patrimoni natural i cultural de l'àmbit municipal o supramunicipal, i a partir de consultes del cadastre rústic de la propietat, pot resultar útil d'elaborar un inventari que identifiqui aquelles propietats que presenten interès per a cercar algun tipus d'acord de custòdia amb el seu propietari o propietaris. Un inventari sobre els indrets d'interès natural o un catàleg de fonts d'un municipi són exemples d'estudis que es poden impulsar.

- **Aconseguir acords amb entitats privades de custòdia disposades a cedir la gestió de finques de la seva propietat a l'ajuntament.**

Ja s'ha vist que un ens local pot assolir acords amb entitats privades de custòdia perquè aquestes adquireixin en propietat finques d'interès per al municipi (vegeu 2.2). Un cop aconseguit això, l'ajuntament o l'entitat local de custòdia pot acordar que li cedeixin la gestió de la finca. Aquest mecanisme l'utilitzen habitualment els ens locals que, com els consorcis, es dediquen a la gestió d'espais. En canvi, els ajuntaments també poden prioritzar aquest mecanisme, tenint en compte que la gestió d'una finca demana dedicació, compromís i recursos.

- **Elaborar una proposta per a diversos propietaris d'un indret determinat per arribar a un acord conjunt de custòdia.**

Una oportunitat interessant és organitzar una trobada amb un grup de propietaris d'un mateix indret, per tal d'explicar-los els valors que hi ha a les seves finques. Al mateix temps, se'ls pot oferir la possibilitat d'establir un acord conjunt de custòdia.

- **Donar suport al manteniment d'activitats agràries i forestals respectuoses amb l'entorn en finques privades.**

Sense necessitat de materialitzar un acord de custòdia, l'ajuntament o

l'entitat local de custòdia poden donar suport tècnic i institucional a propietaris de finques privades amb valors que cal conservar. Aquest suport ha de redundar en una millor gestió de les finques, més respectuosa amb l'entorn. Algunes iniciatives de suport són aquestes:

- Informar els propietaris sobre les convocatòries d'ajuts als quals poden accedir.
- Oferir suport tècnic per a la tramitació dels ajuts o la redacció de documents de planificació (plans de gestió, plans tècnics de gestió i millora forestal, etc.).
- Informar sobre cursos, jornades i altres activitats formatives o de debat en els quals pot ser interessant que assisteixin.
- Posar en contacte diferents propietaris per tal de compartir inquietuds i problemes comuns, però també possibles solucions.
- Promoure la comercialització de productes i serveis respectuosos amb el medi. Aquesta tasca l'estan duent a terme, per exemple, el Consorci de l'Espai Rural de Gallecs i l'Ajuntament de Tremp.
- Aquestes actuacions de suport poden ser l'inici d'una bona relació entre ajuntament i propietat, que pot derivar en el futur en un acord de custòdia que estableixi uns compromisos i una col·laboració més continuada en el temps.

Ajuntament de Granollers

FIGURA 16. L'any 2002, l'Ajuntament de Granollers va arribar a un acord verbal indefinit amb propietaris, per tal d'obtenir la servitud de pas de l'itinerari de la serra de Ponent. L'acord preveu l'obertura d'un camí que comunica un itinerari existent al llarg de la serra amb el bosc de la font del Ràdium, catalogat com a espai natural d'interès municipal.

Lutra - Associació Mediambiental

FIGURA 17. Els boscos situats a la riba del Segre dins el municipi de Bellver de Cerdanya són un dels últims romanents de formació boscosa centroeuropea de plana al nostre país. L'Ajuntament va redactar l'any 1998 una proposta d'adquisició d'algunes finques adjacents al riu Segre, que va materialitzar la Fundació Territori i Paisatge. Posteriorment, es va redactar un pla de gestió de l'espai i l'any 2002 es va executar un projecte de restauració del sector de les basses de Gallissà (previ acord entre l'Ajuntament i la propietat), que ha convertit l'indret en un equipament i recurs per a l'educació ambiental. Una entitat del municipi, Lutra - Associació Mediambiental, ha assumit la gestió de l'espai.

3. ELS INSTRUMENTS DE CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Fins ara, s'han vist les idees i iniciatives que poden promoure els ens locals en relació amb la custòdia del territori. Ara bé, les idees s'han d'acabar concretant i, per a fer-ho, calen tot un seguit d'instruments, des dels més bàsics (com ara la capacitat per a assolir aliances o la disponibilitat de competències), fins als més específics (com ara els passos per a crear una entitat local de custòdia o per a formalitzar un acord), passant per les diferents figures de planificació urbanística i ambiental que pot preveure la custòdia.

3.1. LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI, UNA ALIANÇA PER A LA CONSERVACIÓ

La custòdia del territori és una eina de conservació del territori que ofereix un marc ideal per a desenvolupar-hi aliances estratègiques, també dites partenariat (de l'anglès *partnership*).

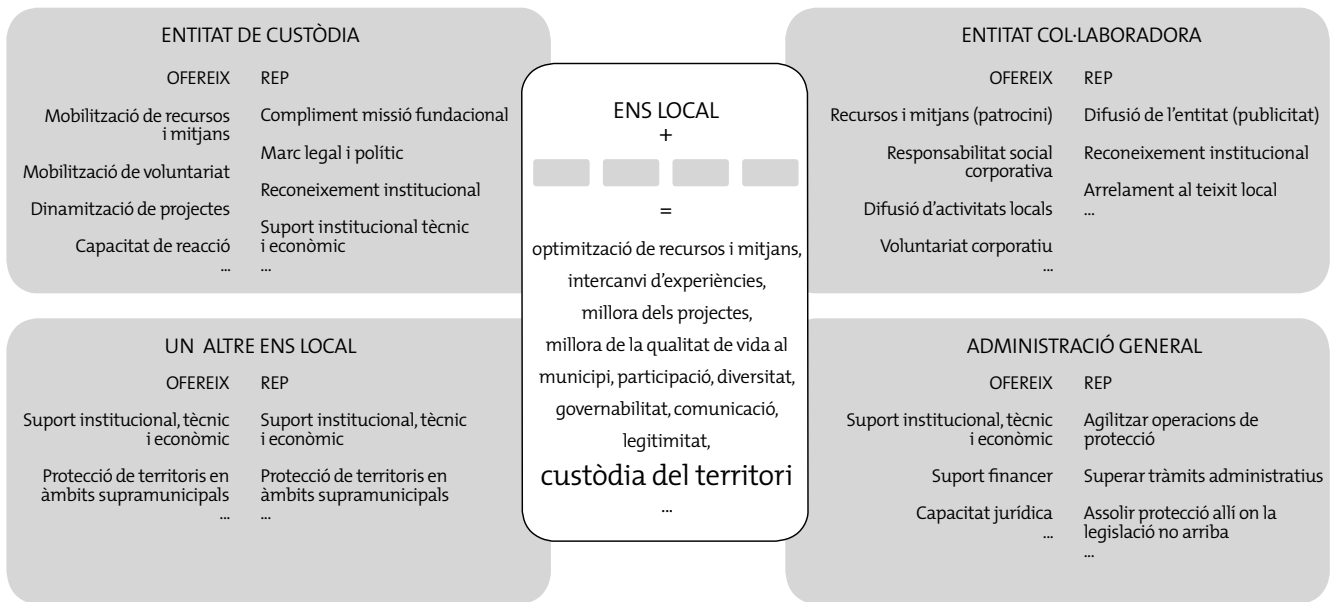
Les aliances estratègiques dels ens locals amb diversos agents poden servir per a impulsar projectes conjunts, per a obtenir recursos, per a col·laborar d'una forma continuada, per a difondre informació, etc. En una bona aliança, els esforços es multipliquen, i s'assoleixen objectius que cap de les parts no podria assolir per si sola. Així, per exemple, un ens local en aliança amb una entitat de custòdia pot tenir accés a noves fonts de finançament per al territori, les quals, com a Administració, potser no té dret a sol·licitar.

Les aliances són marcs de col·laboració que permeten de cohesionar agents diversos vers objectius comuns. La custòdia del territori és, de fet, una aliança per a la conservació de la natura, el paisatge i el patrimoni cultural. Aquestes aliances es poden concretar en forma d'acords de custòdia d'un indret, però sovint adopten un caràcter més estratègic. Les aliances estratègiques poden servir perquè les parts implicades impulsin projectes conjunts, obtinguin recursos, difonguin informació, estableixin mecanismes de col·laboració continuats, etc.

Els ens locals trobaran en les aliances estratègiques (amb altres administracions, entitats de custòdia, empreses, associacions de veïns, instituts, etc.) una bona eina per a impulsar la custòdia del territori al municipi (figura 18). Teòricament, no hi ha cap limitació en el nombre i tipus d'agents que poden intervenir en aquestes aliances. En la realitat, els únics limitadors són la imaginació per trobar aliances efectives i la capacitat d'actuar d'una manera coordinada, organitzada i profitosa entre tots els participants de l'aliança. En qualsevol cas, és preferible que les aliances siguin entre organitzacions diverses, per tal d'aprofitar els avantatges comparatius de cadascuna.

FIGURA 18.

PAPER DE DIVERSOS AGENTS EN LES ALIANCES ESTRATÈGIQUES AMB ELS ENS LOCALS

Exemples d'aliances estratègiques

El costum de formar aliances estratègiques és gairebé tan innovador a casa nostra com ho és la mateixa custòdia del territori. No obstant això, ja n'hi ha diversos exemples en l'àmbit de la custòdia en què intervenen administracions locals. La diversitat d'aliances que es poden assolir és il·limitada, i sense voluntat de cenyir-ne les possibilitats, a continuació se'n recull una mostra il·lustrativa.

- L'ajuntament rep suport del voluntariat d'una entitat de custòdia per tal d'executar actuacions de manteniment del patrimoni natural i cultural del municipi.
- Un consorci ofereix la seva capacitat tècnica i logística a una entitat de custòdia municipal que gestiona una finca d'interès local d'acord amb el seu propietari.
- L'associació de comerciants del municipi aprofita el pes social d'una entitat municipal de custòdia per a col·laborar amb l'entitat en qüestió en algun dels seus projectes de custòdia, i així donar a conèixer els seus productes comercials.
- Un ens local compta amb el suport de les escoles, equipaments esportius i culturals, per tal de difondre informació relacionada amb un projecte de custòdia al municipi.
- En l'àmbit de la gestió dels rius, els contractes de riu o instruments similars són aliances estratègiques entre administracions, entitats i usuaris per a la protecció dels ecosistemes fluvials. Aquesta experiència s'està duent a terme des de fa anys a països com ara França, amb resultats molt positius. Alguns municipis catalans ja han estudiat la possibilitat d'impulsar contractes de riu.

LA CREACIÓ D'UNA ALIANÇA EN TRES ACTES

1. *Abans d'establir l'aliança, cal que les parts es coneguin bé i que hi hagi una **confiança** mútua. En aquest sentit, cal que cadascuna de les parts exposi honestament les seves expectatives i la seva aportació en relació amb l'aliança que es crearà.*

2. *En el moment d'establir l'aliança, cal posar en comú la finalitat que es vol assolir, i fixar uns **objectius comuns** que no s'hauran de perdre de vista mentre l'aliança sigui vigent.*

3. *Un cop l'aliança estigui en marxa, cada agent haurà de cenyir-se a les tasques que li pertocuin segons la seva capacitat. Cal que cada participant accompli la tasca que pot fer d'una manera més eficient. La **coordinació d'acció** permetrà el màxim aprofitament dels recursos disponibles.*

Com es pot crear i nodrir una aliança estratègica

Es poden establir diverses modalitats d'aliances estratègiques, des de col·laboracions puntuals fins a lligams entre organitzacions més a mig i llarg termini. Sigui com vulgui, una bona aliança es basarà en tres pilars fonamentals: la confiança entre els agents, un objectiu comú i la coordinació d'acció.

Generalment, és recomanable de redactar un document on quedin reflectits els objectius comuns, les responsabilitats de cada participant i les actuacions que s'ha acordat de dur a terme en el marc de l'aliança. Això facilitarà la consecució dels objectius i l'entesa durant el desenvolupament de les accions. Aquest document ha de ser dinàmic: una aliança és un procés obert i flexible que s'ha d'anar adaptant als canvis que es puguin donar al llarg del temps, i no es pot encarcerar sota un document fix.

Durant el desenvolupament de l'aliança, caldrà mantenir el consens i la bona comunicació entre els agents. És molt important que les persones que estan al capdavant del projecte comú mantinguin una mentalitat oberta durant tot el procés i estiguin disposats a escoltar opinions i compartir responsabilitats.

És habitual que les aliances evolucionin de menor a major compromís a mesura que van consolidant els fruits del treball en comú. La importància dels recursos i mitjans que inverteix cadascuna de les parts és, entre d'altres, un bon indicador del grau d'avenç de l'aliança.

L'aliança estratègica és una forma de treballar que demana als seus integrants una elevada dosi de flexibilitat i sobretot molta imaginació. És el torn dels responsables locals per reunir la flexibilitat, el coratge i la imaginació necessaris per a assolir les aliances estratègiques més indicades a les necessitats del seu territori.

L'any 2004, es va publicar un llibre sobre els reptes de la gestió d'entitats no lucratives que dedica la meitat de les seves pàgines a les aliances i col·laboracions entre entitats no lucratives, empreses i administracions públiques (Vernis i altres, 2004). És un bon manual per a introduir-se d'una manera pràctica en aquesta temàtica des de qualsevol dels tres sectors. D'altra banda, l'Àrea XCT de la web de la Xarxa de Custòdia del Territori incorpora una borsa amb propostes d'aliances que poden ser d'interès per als ens locals.

3.2. LES COMPETÈNCIES LOCALS I LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

La disponibilitat de competències en els diversos àmbits vinculats a la custòdia del territori (medi ambient, urbanisme, etc.) és clau perquè els ens locals puguin aplicar els instruments que desenvolupen les oportunitats del capítol 2. Tanmateix, els ens locals sempre poden establir aliances amb administracions superiors en cas que no disposin de les competències suficients.

QUADRE 5.

EL PROJECTE RIUS I LES ALIANCES AMB ELS AJUNTAMENTS I ELS GRUPS LOCALS

El Projecte Rius és una iniciativa de conscienciació i participació ciutadana per a la defensa dels nostres rius. Es basa en la inspecció de l'estat ecològic dels rius per part de grups de voluntaris en l'àmbit local, amb l'objectiu final que es facin responsables de la vigilància (adopció) del riu que passa pel seu municipi.

L'Associació Hàbitats, l'entitat que duu a terme el Projecte Rius, considera essencial col·laborar amb els ajuntaments per tal d'acomplir la seva tasca, ja que implica

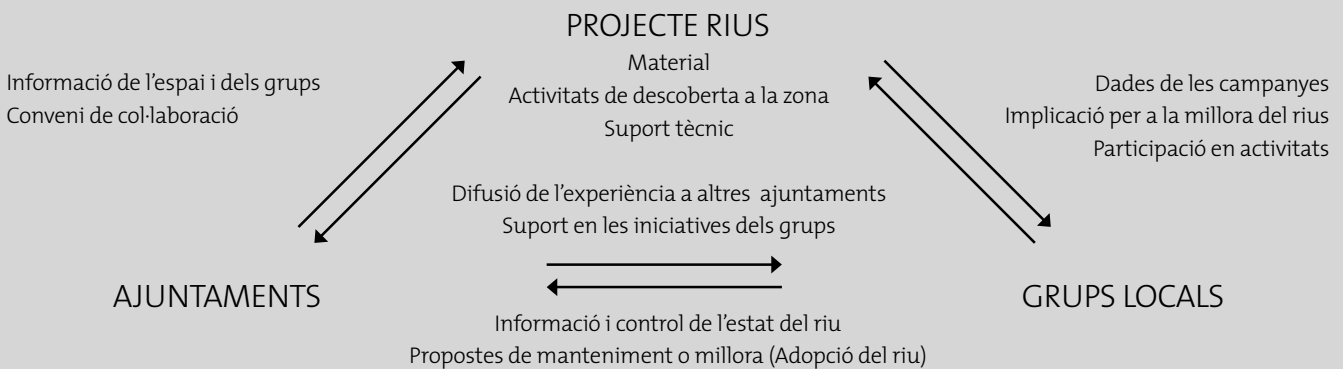
directament la població local. Per aquesta raó, l'Associació Hàbitats aplica un esquema de treball amb els ajuntaments i les entitats locals, que inclou un seguit d'actuacions per a difondre i desenvolupar el Projecte Rius als municipis.

La relació entre l'Associació Hàbitats-Projecte Rius i els ajuntaments s'estableix mitjançant un conveni de col·laboració, que preveu els compromisos de cada part. Els ajuntaments es comprometen, entre altres coses, a difondre el Projecte Rius al municipi, cedir locals per fer-hi xerrades i realitzar un seguiment dels resultats del projecte. L'Associació Hàbitats, per la seva banda, es compromet a facilitar els materials necessaris, a formar els grups locals, a coordinar les activitats incloses al projecte i a elaborar un informe

propi sobre la qualitat dels rius del municipi. El seguiment de les activitats del Projecte el realitza un grup de treball integrat per un representant del municipi i un representant del Projecte Rius, que es reuneix un mínim de tres cops a l'any.

Els grups locals més actius, a part de realitzar inspeccions dels rius, poden adquirir un compromís més gran a través d'un acord d'adopció del riu. Aquest acord se signa a diverses bandes: l'ajuntament, l'Associació Hàbitats i les entitats del municipi implicades en el projecte. En aquest cas, la relació que s'estableix amb els grups es fa molt més estreta, ja que es treballa en projectes que ells mateixos promouen.

Més informació a www.projecterius.org

A partir de la revisió del marc competencial vigent, s'observa que els ens locals estan legitimats per a exercir competències relacionades amb la custòdia del territori. La possibilitat genèrica de garantir el dret constitucional a un medi ambient adient i l'ús racional del territori, el reconeixement als ens locals de la capacitat per a promoure activitats que contribueixin a satisfer les necessitats de la comunitat veïnal i l'atribució concreta de competències pel que fa a la sostenibilitat ambiental i la gestió territorial són les atribucions més destacables de la normativa general.

A banda de la normativa general, la legislació urbanística també habilita els ens locals perquè intervinguin en àmbits que tenen relació amb la custòdia del territori. Concretament, els ens locals poden formular, redactar i aprovar inicialment diverses figures de planejament urbanístic, entre les quals destaquen: els plans d'ordenació urbanística municipal, els programes d'actuació urbanística i figures de planejament derivat, com ara els plans especials. La seva aprovació definitiva sol correspondre a la Generalitat de Catalunya. Les possibilitats d'aquestes diverses figures per a integrar mecanismes de custòdia del territori es tracten en l'apartat següent.

Pau Estebany/Ajuntament del Prat de Llobregat

FIGURA 19. El corredor litoral del Prat de Llobregat és un espai d'uns 350 m d'amplada i uns 3 km de llargada, situat entre els espais protegits de la Ricarda i el Remolar. Conté algunes de les millors pinedes litorals del delta del Llobregat i fragments d'aiguamolls i vegetació dunar. És propietat d'AENA i, d'acord amb la declaració d'impacte ambiental del projecte d'ampliació de l'aeroport del Prat, s'ha de convertir en un espai dedicat a la conservació, que afavoreixi la connectivitat i permeti un ús públic ordenat. L'espai serà gestionat conjuntament entre AENA i l'Ajuntament del Prat, que ha contribuït en el seu disseny.

Francesc Ginó/Fundació Natura

FIGURA 20. La Fundació Natura impulsa la restauració de l'antic estany de Sils en col·laboració amb l'Ajuntament de la vila (www.fundacionatura.org). Mentre que la Fundació ha assumit la definició tècnica de les actuacions, l'elaboració d'un pla de gestió i l'adquisició d'unes 20 ha de l'espai, l'Ajuntament ha dinamitzat la implicació de l'Agència Catalana de l'Aigua, i també la posada en funcionament d'un centre d'informació a l'estació de tren i la gestió de les visites.

3.3. EL PLANEJAMENT URBANÍSTIC

La Llei d'urbanisme de Catalunya exigeix que les polítiques urbanístiques conjuguin les necessitats de creixement amb els imperatius del desenvolupament sostenible.

El desenvolupament urbanístic sostenible comporta, entre altres coses, vetllar per la conservació d'aquells terrenys que presentin un seguit de valors de tipologia diversa:

- Natural
- Connector
- Forestal
- Paisatgístic
- Agrari
- Cultural (valors arqueològics, històrics i arquitectònics)
- Identitari

Des del punt de vista del planejament urbanístic, la custòdia del territori s'ha d'entendre com un conjunt d'instruments que poden contribuir a conservar els terrenys amb aquests valors i, per tant, a fer possible el desenvolupament urbanístic sostenible.

El planejament urbanístic general està integrat pels plans directores urbanístics, els plans d'ordenació urbanística municipal (que poden incloure un programa d'actuació urbanística municipal) i les normes de planejament urbanístic. Aquestes tres figures, especialment les dues darreres, poden preveure la custòdia del territori com un instrument per a executar les previsions del pla en determinats sectors del seu àmbit d'actuació.

Els ajuntaments poden aprofitar el procés de revisió o adaptació del seu planejament a la Llei d'urbanisme, per tal d'incorporar-hi previsions que afavoreixin la futura aplicació d'instruments de custòdia.

El planejament urbanístic derivat està integrat, entre d'altres, pels plans especials urbanístics i els plans parcials urbanístics. Els plans especials es poden utilitzar per a la protecció i millora d'espais agrícoles i forestals, d'espais fluvials i, en general, del medi natural i del paisatge. Tenint en compte que aquests plans concreten la protecció d'un o més indrets, semblen instruments idonis per a incorporar mecanismes de custòdia. Els plans parcials, per la seva banda, impliquen cessions gratuïtes de sòl a l'ajuntament que, posteriorment, si els terrenys tenen l'interès suficient, poden ser gestionats mitjançant acords de custòdia.

Les diferents figures del planejament urbanístic tenen possibilitats diverses segons les funcions que els assigna la legislació. En general, i des del punt de vista de la custòdia del territori, el planejament urbanístic presenta bones oportunitats per a:

- **Delimitar zones d'interès natural o paisatgístic en sòl no urbanitzable** susceptibles d'integrar-se en el patrimoni municipal de sòl, o bé sotmeses al dret de tanteig i retracte per part de

l'ajuntament o d'entitats urbanístiques especials. Les reserves de terrenys de possible adquisició es poden preveure en el planejament urbanístic general.

Les zones que acabin formant part del patrimoni municipal de sòl, independentment del mecanisme pel qual s'hi integrin, es poden gestionar, tal com ja s'ha vist, mitjançant cessions gratuïtes a entitats de custòdia.

• **Preveure les cessions de sòl gratuïtes i obligatòries vinculades a l'execució de plans parcials en aquells sectors de l'àmbit d'actuació del pla que tinguin més interès natural o paisatgístic.**

A més, hi ha la possibilitat de delimitar sectors de planejament derivat (plans parcials o plans de millora urbana) discontinus, de manera que les reserves per a espais verds se situïn en llocs de més interès natural o paisatgístic, malgrat que estiguin separats del sector que es pretén urbanitzar i edificar. Així es va fer a Taradell, on l'ajuntament va poder situar la zona d'equipaments associada a un pla parcial industrial en un sector d'un gran interès paisatgístic, el Castell de Taradell i els seus entorns, amb una superfície de 3 ha. El propietari d'aquest indret, en canvi d'això, va obtenir una parcel·la dins l'àmbit del pla parcial industrial.

• **Incorporar en les normes urbanístiques del pla** (sobretot plans d'ordenació urbanística municipal i plans especials urbanístics) **previsions que facilitin l'ús posterior d'instruments de custòdia** i l'actuació futura d'entitats de custòdia en determinats sectors de l'àmbit d'aquell pla.

Els sectors o indrets que, des de l'òptica urbanística, podrien ser conservats o gestionats fent ús d'instruments de custòdia són aquests:

- Terrenys o elements específics (arbres, elements patrimonials, etc.) en sòl no urbanitzable que tinguin un interès especial reconegut pel pla, ja siguin de propietat privada o pública. Un exemple interessant en aquest sentit és la normativa del «Pla especial de protecció i gestió del patrimoni natural i dels elements botànics d'interès del terme municipal de Granollers», que conté un article específic sobre els instruments de custòdia del territori.
- Zones verdes, tant dins de nuclis urbans com en la perifèria.
- Camins privats que, per mitjà d'un acord de custòdia, s'integren a la xarxa de camins d'ús públic.
- Camins públics que requereixen actuacions de manteniment o rehabilitació.

• **Preveure la creació d'un òrgan de participació** (consell municipal de custòdia del territori, consell assessor urbanístic, etc.) **que promogui la integració dels instruments de custòdia del territori en les polítiques urbanístiques municipals.**

Les entitats de custòdia, però també moltes altres entitats cíviques de l'àmbit local (centres excursionistes, societats de caçadors, entitats veïnals, etc.) poden integrar-se en aquest òrgan de participació. Així es va fer, per exemple, en les Normes subsidiàries de Cassà de la Selva, que preveien la creació d'un consell de custòdia del territori que es va constituir posteriorment.

Ajuntament de Granollers

FIGURA 21. *El Pla especial de protecció i gestió del patrimoni natural de Granollers, aprovat definitivament el juny de 2004 per la Comissió Territorial d'Urbanisme de Barcelona, incorpora la custòdia del territori com a instrument per al desenvolupament i l'execució d'algunes de les seves previsions. La normativa del Pla especial també preveu la possibilitat que l'Ajuntament de Granollers actui com a entitat de custòdia i col·labori amb altres entitats públiques o privades.*

Aquest òrgan de participació es pot constituir, mitjançant un acord del ple, durant l'elaboració i tramitació del pla urbanístic, per tal de garantir la participació ciutadana; o bé un cop s'hagi aprovat el pla per a impulsar l'ús d'instruments de custòdia.

• **Preveure en les normes urbanístiques un règim d'ajuts, subvencions o beneficis** que, posteriorment, s'haurà de desenvolupar mitjançant la normativa fiscal municipal (ordenances fiscals, convocatòria d'ajuts i subvencions, habilitació de crèdit pressupostari suficient per a l'execució de les mesures previstes, etc.).

A part dels plans urbanístics, els ajuntaments poden aprovar, d'acord amb la normativa de règim local, ordenances que regulin aspectes que no són objecte de les normes dels plans sense, però, que les contradiguin. Així, es poden aprovar ordenances que regulin els aspectes següents: els usos del paisatge urbà, inclosos els espais verds municipals, tal com va fer l'Ajuntament de Tàrrega; la protecció de l'arbrat, tant els declarats d'interès local com la resta, tal com va fer l'Ajuntament d'A Morteira (comarca del Bierzo, a Castella); la protecció d'espais concrets, tal com va fer l'Ajuntament de Saragossa amb el Galacho de Juslibol. En aquest tipus d'ordenances, també es podria preveure l'ús d'instruments de custòdia.

Finalment, durant els processos d'urbanització, es podrien fer convenis urbanístics pels quals part de les plusvàlues dels terrenys d'urbanització revertissin en recursos per a la restauració o conservació de sòl no urbanitzable adjacent. El més important és que en aquests convenis hi consti com a part conveniant el titular dels terrenys de sòl no urbanitzable on s'actui, a més dels titulars dels terrenys per urbanitzar.

LA VOLA

FIGURA 22. *El Pla de futur sostenible de la vall del Ges, Orís i Bisaura és el nom que rep el Pla d'acció per a la sostenibilitat vinculat a l'Agenda 21 supramunicipal (9 municipis) d'aquesta zona d'Osona. Alhora, aquesta Agenda 21 s'integra en el Pla estratègic de la vall del Ges, Orís i Bisaura. Una de les accions que inclou el pla d'acció és l'«Adhesió a la Xarxa de Custòdia del Territori i la creació d'una comissió de custòdia del territori». Aquesta acció també proposa que s'impulsin acords de custòdia en alguns espais com l'illa fluvial de les Gambires o l'espai forestal de la Grevolosa. Més informació a www.gesbisaura.net*

3.4. AGENDES 21 LOCALS I PLANS D'ACCIÓ PER A LA SOSTENIBILITAT

Les Agendes 21 locals es van presentar durant la Cimera de la Terra de Rio de Janeiro (1992) com un instrument a l'abast dels pobles i viles per a assolir el repte de la sostenibilitat. Els processos d'Agenda 21 local culminen amb l'elaboració d'uns protocols d'actuació, que a casa nostra s'anomenen «plans d'acció ambiental» o «plans d'acció local per a la sostenibilitat».

Les Agendes 21 locals i els seus plans d'acció, amb una bona implantació a Catalunya gràcies a l'impuls de les diputacions, poden ser d'una gran utilitat per al desenvolupament de la custòdia. Una de les crítiques que han rebut els plans d'acció és que no són una eina normativa i que, per tant, no són vinculants. Aquest fet, però, és coherent amb la filosofia de la custòdia del territori, que es basa en el principi de voluntarietat. El desenvolupament dels plans d'acció, com els acords de custòdia, depenen del compromís dels diversos agents per avançar vers objectius comuns.

La participació ciutadana és clau tant durant el procés d'elaboració

i aprovació del pla d'acció, com en la seva execució posterior. En tots dos casos es fa un esforç per captar l'interès de la ciutadania i de les entitats del municipi, algunes de les quals poden ser entitats de custòdia. Per tant, en el marc de l'Agenda 21 es pot reunir una part important de la societat civil interessada en la cura de l'entorn, que pot interessar-se també per la custòdia del territori al municipi. Així doncs, durant els processos participatius vinculats a l'Agenda 21 local es pot donar a conèixer i impulsar la custòdia del territori, i iniciatives de custòdia poden trobar-hi el suport necessari.

D'altra banda, algunes de les actuacions que es proposin en els plans d'acció poden incorporar poc o molt la custòdia del territori. El seu caràcter innovador, però, fa que encara siguin pocs els plans d'acció que la incorporin. En general, aquelles actuacions relacionades amb la conservació de l'entorn natural i rural són les que millor poden integrar els mecanismes de custòdia del territori. Així mateix, també es poden plantejar actuacions adreçades específicament a promoure l'ús de la custòdia del territori. Des d'aquestes dues perspectives, algunes propostes d'actuacions en relació amb la custòdia del territori podrien ser aquestes:

- Millorar la qualitat i la funcionalitat dels espais forestals i els espais verds del municipi en col·laboració amb la propietat privada. La creació de l'Anella Verda de Vitòria, per exemple, va ser una actuació vinculada a l'Agenda 21.
- Realitzar un seguiment de la qualitat dels cursos hídrics del municipi amb la col·laboració de grups de riu i el seu voluntariat (quadre 5).
- Promoure i difondre productes agrícoles de qualitat cercant acords amb els pagesos i ramaders del municipi.
- Crear un consell de custòdia del territori que coordini les tasques de promoció de la custòdia i promogui el diàleg entre diferents agents del territori. Així s'ha fet en el Pla de futur sostenible de la vall del Ges, Orís i Bisaura, a la comarca d'Osona.

Les accions que incorporin la custòdia del territori poden trobar fonts de finançament específiques per al seu desenvolupament (vegeu 3.7).

3.5. INSTRUMENTS JURÍDICS PER A FORMALITZAR ACORDS DE CUSTÒDIA

Tal com s'ha vist al llarg de la guia, els acords de custòdia els pot formalitzar directament el mateix ens local; pot crear un nou ens de gestió (entitat local de custòdia) que pugui assolir els acords, o pot promoure que els faci una entitat de la societat civil.

L'ens local pot crear una entitat o organisme amb personalitat jurídica pròpia i en aquest cas la naturalesa dels acords que assoleixi aquest nou ens dependrà del seu règim jurídic (públic o privat). És

Eduard Portay/ADPN La Banqueta

FIGURA 23. La Comunitat General de Regants dels Canals d'Urgell, propietària d'un tram del Parc de la Banqueta de la Quarta Sèquia Principal, ha cedit l'ús d'aquest espai a l'Ajuntament de Juneda per un període de 50 anys, mitjançant un acord de custòdia (contracte privat). Amb la celebració de la Festa de l'Arbre, l'Ajuntament de Juneda i l'Associació de Defensa del Patrimoni Natural La Banqueta, han iniciat els treballs de restauració i adequació d'aquest espai com a zona verda i de lleure.

a dir, si el nou ens té caràcter privat (fundació, associació, etc.), se sotmetrà al dret privat; mentre que si té caràcter públic (consorci, mancomunitat, etc.), llavors se sotmetrà, en general, al dret públic, i, en aquells supòsits que estableixi la normativa, al dret privat. En canvi, en el cas de nous organismes dependents jurídicament dels ens locals, seran els seus estatuts els que determinaran les possibilitats d'assolir acords de custòdia.

Els acords de custòdia es poden materialitzar de les maneres següents:

1. Quan l'ens de gestió actüi sotmès al dret privat: de qualsevol de les formes esmentades a la Guia d'opcions per a la custòdia del territori en finques privades (Asensio i altres, 2005): contractes de cessions de drets, contractes d'arrendament, etc.
2. Quan l'ens local o l'ens de gestió actüi sotmès al dret públic i pretengui l'obtenció de finques amb valors per a custodiar: mitjançant els diferents mecanismes d'obtenció de propietats ja descrits anteriorment (vegeu 2.2.2).

QUADRE 6.

ELS CONVENIS DE LA FUNDACIÓ TERRITORI I PAISATGE AMB ELS ENS LOCALS

Fundació Territori i Paisatge-Caixa Catalunya

Fundació Territori i Paisatge-Caixa Catalunya

Amb l'objectiu de protegir zones d'interès ecològic o paisatgístic, la Fundació Territori i Paisatge estableix diferents tipus d'acords amb ajuntaments i consorcis, entre els quals destaquen els Convenis d'assessorament

territorial i els Convenis de col·laboració territorial.

Mitjançant els **convenis d'assessorament territorial**, la Fundació Territori i Paisatge es compromet a finançar la redacció d'un pla de gestió de l'espai d'interès. Aquests espais poden ser de propietat municipal, de propietat privada, o mixta. Els ajuntaments col·laboren en la redacció del pla aportant tota la informació necessària i aprovant el redactat final. El pla fa una descripció i una avaluació de l'espai i defineix les estratègies que cal seguir per a la seva gestió. Des de l'any 1999, s'han signat 25 convenis d'aquest tipus, que impliquen 33 ajuntaments, 3 consorcis i una superfície de gairebé 85 000 hectàrees.

Així, per exemple, l'Ajuntament de Planoles (Ripollès) i la Fundació Territori i Paisatge van signar un conveni d'assessorament l'any 2001 per a la redacció del Pla de gestió dels «boscors de Planoles». Aquest espai és un dels més ben conservats del Pirineu Oriental i amb el Pla disposa d'una eina que ajuda els seus gestors a implantar noves iniciatives, tot conservant els valors naturals. En la mateixa línia, l'any 2001, els ajuntaments de Malgrat de Mar, Vilassar de Mar i Sant Pol de Mar signaven un conveni d'assessorament amb la Fundació per a la redacció d'un pla de conservació de la vegetació

psammòfila de les platges del Maresme, amb l'objectiu de preservar els darrers retalls ben conservats d'aquest ecosistema tan malmès.

L'objectiu dels convenis de **col·laboració territorial** és ajudar els ajuntaments i consorcis a finançar els projectes definits en els plans de gestió. La Fundació Territori i Paisatge es compromet a finançar una part de les actuacions, mentre que l'ajuntament o el consorci s'encarreguen d'aconseguir la resta de finançament i de realitzar les actuacions previstes. Des l'any 1999, s'han signat 24 convenis de col·laboració, amb 12 ajuntaments i 2 consorcis implicats i una superfície de 56 000 hectàrees.

L'Espai Humit de Sebes, a Flix (Ribera d'Ebre), és una zona humida amb un dels millors boscos de ribera de Catalunya i diverses espècies de flora i de fauna molt escasses. L'Ajuntament de Flix i la Fundació han signat fins ara dos convenis de col·laboració (2003 i 2004), mitjançant el quals la Fundació ha ajudat a finançar el projecte de pastura amb cavalls de la Camarga i la reintroducció de la cigonya blanca a l'espai.

Més informació a
<http://obrasocial.caixacatalunya.es>

3. Quan l'ens local atorgui la gestió d'una part del seu patrimoni municipal a una altra entitat: mitjançant l'atorgament de les llicències o autoritzacions corresponents a cada tipus de béns. També és possible que, durant el procés de creació d'un nou ens de gestió, se li cedeixi la gestió d'un o més béns del patrimoni municipal. Així per exemple, l'any 2003, l'Ajuntament de Riudarenes va cedir a la Fundació Emys l'ús de la zona humida la Camparra, de titularitat municipal. Aquest terreny va passar a formar part de la dotació inicial de la fundació, que estava en procés de constitució en aquell moment.

4. En la resta de supòsits: mitjançant convenis de col·laboració.

Els convenis de col·laboració

Els convenis de col·laboració són un instrument jurídic molt flexible que permet als ens locals de vehicular tot tipus d'acords i amb tot tipus de persones, tant si són jurídiques com físiques, i tant si són públiques com privades. Així, per exemple, un ajuntament pot establir un conveni de col·laboració a tres parts amb un propietari interessat en un acord de custòdia i una entitat privada de custòdia, actuant així com a «facilitador» institucional per la custòdia. Una altra possibilitat, de les moltes, és que un ajuntament formalitzi un conveni de col·laboració amb una entitat de custòdia per a desenvolupar actuacions en propietats municipals.

En definitiva, les possibilitats que ofereixen els convenis de col·laboració són molt àmplies, però amb les puntualitzacions següents:

a) Els convenis interadministratius, és a dir, els que relacionen diferents administracions públiques, no tenen cap més límit que el respecte a l'àmbit competencial de cadascuna de les parts, l'interès públic i els principis de bona administració. Aquests convenis, per tant, poden tenir com a objecte actuacions (redacció d'un pla de gestió, execució de projectes de senyalització, etc.) que, en altres situacions, se sotmetrien a la normativa dels contractes administratius.

b) Els convenis entre una administració pública i un particular o entitat privada han d'acomplir els mateixos requisits i, a més, no han de tenir com a objecte cap matèria la regulació de la qual estigui sotmesa a la legislació de contractes de les administracions públiques.

Els aspectes jurídics per a formalitzar acords de custòdia o per a crear entitats locals de custòdia s'exposen en els apartats 3.5 i 3.6 d'aquesta guia. A l'Àrea XCT (www.custodiaterritori.org) trobareu el document «Manual de règim jurídic aplicable a la custòdia del territori per a ens locals» (Vicente 2005) amb totes les referències legals necessàries i informació més extensa.

Galanthus Associació

FIGURA 24. *Galanthus Associació és una entitat que impulsa la protecció de les poblacions de ratpenats de les Gavarres. Aquesta entitat va localitzar 42 coves interessants, de les quals calia tancar-ne algunes per tal d'evitar molèsties als ratpenats i, en d'altres, calia netejar la vegetació. Les tasques de tancament i manteniment es duen a terme d'acord amb els propietaris o gestors —ajuntaments en alguns casos, com el de Celrà i el de Mont-ras—, mitjançant acords verbals o bé escrits. Aquest projecte compta amb el suport de la Fundació Territori i Paisatge, la Fundación Biodiversidad, el Departament de Medi Ambient i Habitatge, el Consell Comarcal del Baix Empordà i el Consorci de les Gavarres.*

3.6. ÒRGANS DE PROMOCIÓ DE LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI I ENTITATS LOCALS DE CUSTÒDIA. ASPECTES INSTRUMENTALS

Un ens local, per si sol, es pot erigir com un òrgan de promoció de la custòdia del territori o pot actuar directament com una entitat de custòdia. Ara bé, amb vista a optimitzar recursos i esforços, l'ens local en qüestió pot plantejar la creació d'un nou ens que assumeixi la tasca de promoció de la custòdia, o bé que arribi a acords amb la propietat; en aquest segon cas s'esdevé el que s'ha anomenat una entitat local de custòdia.

L'ens local pot destinar recursos a un nou organisme que en depengui jurídicament, però que dugui a terme una gestió diferenciada; o bé pot impulsar la creació d'una persona jurídica diferent, que pot estar formada només pel mateix ens local o integrar altres administracions, entitats sense ànim de lucre o particulars.

Aquest apartat exposa les principals característiques dels òrgans de promoció de la custòdia del territori i de les entitats locals de custòdia. A més dels organismes que depenen directament dels ens locals, també s'inclouen altres tipus d'entitats de component privat (associacions, fundacions privades) que poden integrar els ens locals. Per a cada ens s'indiquen les funcions, els possibles integrants i la utilitat per a la custòdia del territori.

Consells municipals de custòdia del territori

Què són? Els consells municipals són òrgans de participació que, en qualsevol àmbit d'actuació municipal, i també en la custòdia del territori, permeten la integració dels ciutadans i de les entitats que els representen amb els representants municipals. Els consells garanteixen que en aquell àmbit d'actuació municipal l'ajuntament haurà de tenir en compte les propostes que es formulin.

Aquests òrgans de participació poden tenir denominacions diferents (consells, comissions, patronats, etc.). El seu abast pot ser la custòdia del territori exclusivament, o bé un àmbit d'actuació més ampli. El Consell de custòdia del territori de Cassà de la Selva, per exemple, és un òrgan consultiu que, entre altres funcions, proposa a l'Ajuntament les iniciatives prioritàries amb relació a la custòdia del territori.

Els consells assessors urbanístics són també òrgans de participació sectorial, en els quals es poden tractar i proposar iniciatives de custòdia del territori.

Qui en pot formar part? Els consells municipals estan presidits per l'alcalde o regidor en qui delegui i en poden formar part els altres regidors, els ciutadans i les associacions i entitats l'àmbit d'actuació de les quals estigui relacionat amb el del consell.

Quina utilitat tenen? Els consells municipals poden formular

propostes i suggeriments, emetre informes —a iniciativa pròpia o de l'ajuntament— sobre matèries relacionades amb el seu objecte, com també qualsevol altra cosa que els assigni l'acord de creació. Per tant, els consells municipals poden ser un instrument per a promoure la custòdia del territori amb el suport d'altres agents (ciutadans i entitats de custòdia).

Òrgans especials sense personalitat jurídica

Què són? Són una forma de gestió directa dels serveis municipals, sense personalitat jurídica, però amb una estructura diferenciada i amb autonomia organitzativa, pressupostària i patrimonial. Els òrgans especials són instruments de gestió que permeten d'actuar directament en qualsevol àmbit d'actuació municipal, i també en el de la custòdia del territori.

Aquests òrgans també poden tenir diferents denominacions (comissions, patronats, instituts, etc.) i concretar el seu abast a la custòdia del territori exclusivament, o bé a un àmbit d'actuació més ampli.

Qui en pot formar part? Els òrgans especials formen part del mateix ens local que els crea. Tanmateix, és possible que puguin formar part del seu òrgan de govern regidors, persones professionalment qualificades, tant si són jurídiques com físiques, i usuaris del servei.

Quina utilitat tenen? Els òrgans especials permeten de gestionar un servei o activitat; en aquest cas, la custòdia del territori, amb una certa independència però sense la complexitat que suposa la creació d'una persona jurídica nova. A més, tot i ser una forma de gestió directa, permeten que a l'òrgan de govern (el consell d'administració), hi participin persones diferents de la del mateix ens local, com ara les entitats de custòdia.

Els òrgans especials poden ser un primer pas cap a l'especialització de la custòdia dins de l'ens local. Sense una complexitat excessiva, permeten d'aprofitar recursos i mitjans de l'ens local i garantir la participació dels ciutadans i les entitats de custòdia. Les seves funcions poden anar des de la promoció de la custòdia del territori fins a actuar directament com a entitat de custòdia.

Organismes autònoms locals

Què són? Són una forma de gestió directa dels serveis municipals, però mitjançant la creació d'un nou ens amb personalitat jurídica pròpia. És el mateix ens local qui actua, però a través d'una persona jurídica diferent creada per ell mateix.

Els organismes autònoms locals poden tenir denominacions diferents (organismes, patronats, instituts, fundacions públiques, etc.) i concretar el seu abast a la custòdia del territori exclusivament o tenir un àmbit d'actuació més ampli. El Centro de Estudios

Ambientales, per exemple, és un organisme autònom local creat per l'Ajuntament de Vitòria que, entre altres coses, utilitza mecanismes de custòdia del territori per a l'establiment d'una anella verda al voltant de la ciutat.

Qui en pot formar part? Els organismes autònoms locals són persones jurídiques diferents, però és el mateix ens local l'única persona que els integra. Tanmateix, és possible que el seu òrgan de govern integri altres persones físiques o jurídiques a més dels membres de la corporació.

Quina utilitat tenen? Els organismes autònoms locals permeten de gestionar un servei o activitat; en aquest cas la custòdia del territori, amb una independència funcional i orgànica de l'ens local que els crea. Si bé a l'òrgan de govern (el consell rector), hi poden participar persones diferents de la del mateix ens local, com ara les entitats de custòdia, aquests òrgans estan sotmesos al dret públic. Això fa que si no hi ha un volum important de recursos per a gestionar, tant si són materials com personals, no tinguin gaire sentit. Tenen una utilitat similar a la dels organismes especials sense personalitat jurídica.

Comunitats de municipis

Què són? Són associacions de municipis, sense personalitat jurídica, per a la gestió i execució de tasques i funcions comunes a les dels seus socis en qualsevol àmbit d'actuació municipal, i també en la custòdia del territori.

Igual que els consells municipals, les comunitats de municipis poden concretar el seu abast a la custòdia del territori exclusivament, o bé poden tenir un àmbit d'actuació més ampli.

Qui en pot formar part? Un mínim de dos municipis, sense necessitat que pertanyin a una mateixa comarca ni que tinguin contigüitat territorial entre si.

Quina utilitat tenen? Les comunitats de municipis podent tenir totes les competències que els assigni el conveni de creació, tant de tipus consultiu o informatiu com d'execució i gestió directa. Tots els membres responen solidàriament dels acords adoptats.

Per tant, les comunitats de municipis poden ser d'utilitat per a promoure la custòdia del territori en el seu àmbit d'actuació, poden col·laborar amb entitats de custòdia cercant-hi acords i poden assolir directament acords de custòdia actuant com una veritable entitat de custòdia. Tanmateix, no permeten la participació en els seus òrgans de gestió ni de particulars ni d'entitats de custòdia.

A més, les comunitats tenen la possibilitat de ser destinatàries de la part del Fons de Cooperació Local de Catalunya que reben els municipis de la Generalitat per a serveis supramunicipals.

Mancomunitats de municipis

Què són? Són associacions de municipis amb personalitat jurídica pròpia per a establir, gestionar o executar en comú obres i serveis concrets, com pot ser la custòdia del territori.

Qui en pot formar part? Un mínim de dos municipis, sense que sigui necessari que tinguin contigüitat territorial entre si ni que pertanyin a una mateixa comarca. També es poden constituir amb municipis d'una altra comunitat autònoma.

Quina utilitat tenen? Les mancomunitats de municipis poden tenir totes les competències que els assignin els estatuts, tant de tipus consultiu o informatiu com d'execució i gestió directa.

La seva utilitat en el marc de la custòdia del territori és similar a la de les comunitats de municipis. Ara bé, la complexitat del seu procediment de constitució i funcionament fa que únicament sigui recomanable quan hi hagi un volum prou gran d'activitats i de recursos econòmics per a gestionar. En cas contrari, es poden aprofitar altres figures. També és possible que mancomunitats que ja existeixen amplii la seva activitat a la custòdia del territori.

Les mancomunitats tenen la possibilitat de ser destinatàries de la part del Fons de Cooperació Local de Catalunya que reben els municipis de la Generalitat per a serveis supramunicipals.

Consortcis

Què són? Són entitats públiques de caràcter associatiu, amb personalitat jurídica pròpia, per a crear i gestionar serveis i activitats d'interès comú dels associats, com pot ser la custòdia del territori. A Catalunya, existeixen diversos consorcis que han assumit la gestió d'espais naturals protegits (Collserola, Alta Garrotxa, Serra Llaberia, etc.). Alguns dels consorcis, com el de les Gavarres o el de l'Espai Rural de Gallecs, utilitzen mecanismes de custòdia del territori.

Qui en pot formar part? Ens locals de tot tipus, altres administracions públiques i entitats privades sense ànim de lucre que tinguin finalitats d'interès públic.

Quina utilitat tenen? Els consorcis poden crear o gestionar serveis i activitats d'interès comú, i determinar en els seus estatuts el grau de concreció d'aquesta atribució competencial.

Els consorcis permeten la integració d'ens locals de diferent rang (entitats municipals descentralitzades, municipis, consells comarcals, mancomunitats o diputacions), altres administracions (central o autonòmica) i entitats privades sense ànim de lucre. Aquesta versatilitat dona una gran potencialitat als consorcis.

Així, els consorcis poder ser organismes que promoguin la custòdia

QUADRE 7.

EL CONSORCI DE L'ESPAI RURAL DE GALLECS I EL SUPORT A LA PAGESIA

Gallecs és un espai agroforestal que conserva encara la imatge tradicional del Vallès, amb masies disperses, boscos i camps de cereals. Els ajuntaments de Mollet del Vallès i de Parets del Vallès, amb la col·laboració de la Diputació de Barcelona, van constituir l'any 2000 el Consorci de l'Espai Rural de Gallecs,

un organisme de naturalesa local que té com a finalitat garantir la preservació i la millora dels valors productius, agrícoles, ecològics i paisatgístics de Gallecs i impulsar les funcions econòmiques, ambientals i socials de l'indret. Aquest és un bon exemple de la manera com dos ajuntaments es posen d'acord per a impulsar la conservació d'un espai supramunicipal comú.

Aquesta illa verda en ple Vallès és de propietat pública (INCASOL) i està gestionada parcialment per agricultors que treballen

amb llicències d'ús agrícola a precari de petites explotacions. El Consorci estableix acords de custòdia amb l'Associació de Pagesos de Gallecs per tal de dur a terme la gestió agrícola del territori, que es basa en un sistema de producció sostenible i definit per un pla de qualitat. Els productes agrícoles que s'obtenen, com ara el pa o la mongeta de ganxet, porten la marca «Gallecs» com a distintiu d'aplicació de les bones pràctiques agràries. Aquests productes es comercialitzen a l'Agrobotiga de Gallecs, situada a l'interior de l'espai. A més, s'està treballant en la línia d'establir acords amb cada productor, mitjançant una carta de compromís, per tal de donar resposta i viabilitat a l'explotació agrícola.

El Consorci de Gallecs col·labora també amb la Fundació Territori i Paisatge per tal de dur a terme la gestió de l'espai des del punt de vista natural i de l'ús públic. Aquesta col·laboració ha possibilitat el condicionament d'aiguamolls, la senyalització de l'espai i la reintroducció de la cigonya blanca.

Més informació a www.espairuralgallecs.net

Consorci de l'Espai Rural de Gallecs

del territori en el seu àmbit d'actuació, poden materialitzar acords de custòdia i poden col·laborar amb entitats de custòdia cercant-hi acords.

La flexibilitat per a la determinació de la seva estructura i la consecució dels seus objectius fa que, quan hi hagi un mínim volum d'activitat i de recursos per a gestionar, sigui una de les figures més adients per a exercir accions de custòdia, sempre que hi hagi diferents entitats que s'hi vulguin involucrar. A més, no ha de perdre la seva naturalesa d'ens públic ni la submissió al dret administratiu.

Consortis com a entitats urbanístiques especials

Què són? Són consortis que en el moment de la seva creació s'han configurat com a entitats urbanístiques especials.

Qui en pot formar part? Els mateixos subjectes que poden constituir un consorci ordinari.

Quina utilitat tenen? Els consortis urbanístics tenen unes finalitats molt concretes i vinculades a l'execució d'un determinat planejament. Des del punt de vista de la custòdia, tindran sentit quan es vinculin a la gestió d'instruments urbanístics, com ara la constitució de

patrimonis públics de sòl en un sòl no urbanitzable. L'especificitat de les seves funcions fa que només en supòsits puntuals siguin una eina interessant per a la custòdia del territori.

Agrupacions de Defensa Forestal (ADF)

Què són? Són entitats privades de caràcter associatiu, sense ànim de lucre i amb personalitat jurídica pròpia. La seva finalitat és realitzar actuacions coordinades de vigilància i prevenció d'incendis forestals i també de reforestació de terrenys afectats pels incendis.

Qui en pot formar part? Els ajuntaments, els titulars de terrenys forestals, les organitzacions professionals agràries i les associacions que tinguin com a finalitat la defensa de la natura.

Quina utilitat tenen? L'objecte social de les ADF, i el fet que en puguin ser membres tant ajuntaments com particulars i entitats sense ànim de lucre, fa que siguin un instrument eficaç per a compaginar els interessos de cadascuna de les parts. En cas que l'ADF vulgui treballar en la custòdia del territori, cal delimitar-ne l'objecte, de manera que els interessos de totes les parts es vegin satisfets.

Les ADF tenen prioritat en la concessió dels ajuts que atorgui la Generalitat en matèria forestal. D'altra banda, s'ha de tenir present que les ADF actuen sotmeses al dret privat, la qual cosa pot donar una major agilitat en alguns supòsits.

Les ADF poden assolir acords de custòdia del territori sobre terrenys forestals, garantint la participació dels tots els agents, públics o privats, implicats. També, les ADF estan capacitades per a col·laborar amb altres entitats de custòdia. Algunes ADF que no es van crear pensant en custòdia del territori posteriorment han emprat aquestes tècniques. És el cas, per exemple, de l'ADF Mig Pallars, que en el marc d'un Projecte LIFE va impulsar la creació de reserves forestals, o de l'ADF de la Bisbal del Penedès, que promou la conservació d'elements construïts en pedra seca.

Fundacions privades

Què són? Són entitats privades, amb personalitat jurídica pròpia i sense afany de lucre, que afecten un patrimoni per a la realització de finalitats d'interès general.

Qui en pot formar part? Una o més persones físiques o jurídiques, tant si són públiques com privades, entre les quals ens locals, altres administracions públiques o entitats privades sense ànim de lucre.

Quina utilitat tenen? L'element fonamental de les fundacions és l'afectació d'un patrimoni de forma permanent per a l'assoliment de finalitats d'interès general.

Fundació Josep Carol

FIGURA 25. La Fundació Josep Carol organitza cada estiu camps de treball per a joves, que contribueixen a l'estudi i la recuperació d'entorns naturals i culturals, sovint mitjançant acords amb ajuntaments. En aquest cas, la Fundació i l'Ajuntament de Sant Bartomeu del Grau han coorganitzat un camp de treball per a la recuperació dels entorns de l'església Vella del poble, l'inici d'una excavació que permeti la datació exacta de la construcció de l'església i la recerca de material arqueològic de la zona.

Les fundacions poden permetre als ens locals de promoure la custòdia del territori en el seu àmbit territorial, destinant part de la seva dotació a elaborar estudis, publicacions o beques d'investigació, la qual cosa permetrà d'establir vincles amb entitats sense ànim de lucre i altres persones físiques o jurídiques. També poden ser un instrument per a assolir acords de custòdia del territori sobre terrenys de titularitat aliena o col·laborar amb altres entitats de custòdia. En tots els casos, cal que la voluntat fundacional estigui clara, les actuacions que s'han emprendre s'hi adequin i el patrimoni de la fundació sigui suficient. El Centre d'Estudis dels Rius Mediterranis treballa com a entitat local de custòdia i està integrat en la Fundació del Museu Industrial del Ter. Aquesta fundació va ser creada per l'Ajuntament de Manlleu.

Associacions privades

Què són? Són entitats privades de caràcter associatiu, amb personalitat jurídica pròpia, en què es pretén d'aconseguir, sense afany de lucre, una finalitat comuna d'interès general o particular dels socis.

Qui en pot formar part? Un mínim de tres persones, físiques o jurídiques, entre les quals hi pot haver els ens locals, altres administracions públiques, entitats privades sense ànim de lucre, o persones físiques.

Quina utilitat tenen? Les associacions privades són un mitjà flexible per a posar en comú els interessos i recursos de persones físiques, jurídiques, públiques i privades, en benefici d'un interès comú.

En relació amb la custòdia del territori, cal delimitar l'objecte i la finalitat de l'associació. La manca de complexitat del procediment de constitució fa que puguin ser una bona eina per a iniciar actuacions de custòdia del territori quan els diferents agents no vulguin comprometre gaires recursos econòmics ni assumir la complexitat administrativa i de gestió que comporten altres tipus d'ens. A més, les associacions actuen sotmeses al dret privat, la qual cosa pot donar una major agilitat en alguns supòsits.

Les associacions poden permetre als ens locals de promoure la custòdia del territori en el seu àmbit territorial, integrant en aquest procés entitats sense ànim de lucre i altres persones físiques o jurídiques. També poden assolir directament acords de custòdia del territori sobre qualsevol terreny o col·laborar amb altres entitats de custòdia.

3.7. FINANÇAMENT I AVANTATGES FISCALS PER A LA CUSTÒDIA DEL TERRITORI

Al nostre país encara no existeix cap legislació ni cap règim d'ajuts específic per a la custòdia del territori. Tot i així, hi ha diverses línies d'ajuts que es poden aprofitar. A més, la normativa vigent es pot reinterpretar de manera que se'n puguin beneficiar econòmicament i fiscalment actuacions, finques i propietaris vinculats a la custòdia del territori.

D'altra banda, les possibilitats de finançament de les iniciatives de custòdia no se cenyeixen exclusivament a les línies d'ajuts públiques o privades, sinó que les opcions poden ser molt variades: productes financers avantatjosos, marxandatge, responsabilitat social de les empreses, mecenatge, etc.

Avantatges fiscals per a finques amb acords de custòdia. Bonificacions o exempcions als impostos i taxes municipals

El marge d'actuació dels ens locals en aquesta matèria és molt limitat. D'una banda, perquè la reducció dels tributs municipals que graven els béns relacionats amb la custòdia del territori tindria poca incidència, ja que les quantitats que es paguen són molt baixes. D'altra banda, perquè és molt difícil, si no impossible, establir un règim tributari diferent per a cada classe de béns. Dit això, a continuació es tracten aquelles figures impositives que poden tenir un cert tracte diferencial que afavoreixi la custòdia del territori.

L'impost de béns immobles (IBI)

Aquest impost grava la propietat i la titularitat d'algun dret real (com ara l'usdefruit), quan recau sobre un bé immoble, ja sigui urbà, urbanitzable o no urbanitzable. La recaptació obtinguda per aquest impost té molta transcendència per al finançament dels ens locals, si bé el major percentatge s'obté dels béns urbans o urbanitzables, i és poc rellevant la recaptació pels no urbanitzables.

La legislació preveu que no estan subjectes a tributació els béns de domini i ús públic, com també els béns de servei públic i els patrimonials que no estiguin cedits a tercers mitjançant contraprestació. També estan exempts els béns comunals, els monts veïnals en mà comuna i els terrenys poblats amb espècies forestals de creixement lent. Finalment, també es pot atorgar l'exempció als béns on es realitzin repoblacions forestals o accions de regeneració de masses arbrades, d'acord amb projectes d'ordenació aprovats per l'Administració forestal, o una bonificació del 95% de la quota quan el titular del bé sigui una cooperativa agrària i d'explotació comunitària de la terra.

La legislació de règim fiscal de les entitats sense finalitats lucratives eximeix de l'IBI els béns dels quals siguin titulars, sempre que no estiguin afectes a una explotació econòmica no exempta de l'impost de societats.

Per tant, l'únic marge de maniobra que pot tenir un ens local per a atorgar algun tipus de benefici en l'IBI, a banda de les possibilitats legals de no-subjecció, exempció o bonificació esmentades, és la d'establir, mitjançant conveni, que l'ajuntament assumeix el pagament de la quota de l'IBI corresponent a aquells béns que s'integrin en algun acord de custòdia del territori.

L'impost de construccions, instal·lacions i obres

Aquest impost grava la realització de qualsevol construcció o obra i la legislació permet que les ordenances fiscals regulin una bonificació de fins al 95% de la quota en aquelles obres que siguin considerades d'especial interès o utilitat per l'ens local. Per tant, un ajuntament pot preveure en les seves ordenances fiscals que les obres i actuacions vinculades als instruments de custòdia del territori tinguin una bonificació de fins al 95% de la quota.

Les taxes i els preus públics

Els ens locals, en l'establiment de les quotes que cal exigir per a qualsevol taxa, poden tenir en compte tant les característiques del subjecte passiu com les de la mateixa naturalesa de la prestació. En aquest segon cas, la prestació es podria vincular a la custòdia del territori. Els preus públics són aquella contraprestació que un ens local pot exigir per la realització d'activitats o prestació de serveis de la seva competència que no es puguin finançar mitjançant taxes. Si bé els preus públics han de cobrir el cost del servei o l'activitat, la legislació permet que quan hi hagi raons socials, benèfiques, culturals o d'interès públic, es fixin preus públics que no cobreixin íntegrament aquest cost.

Xarxa de Custòdia del Territori

FIGURA 26. Les diputacions provincials són unes bones aliades dels ajuntaments i altres entitats locals, que poden rebre suport per a impulsar iniciatives de custòdia del territori.

De fet, les diputacions ja han ofert la seva col·laboració en alguns actes organitzats per la Xarxa de Custòdia del Territori (XCT). La Diputació de Lleida, per exemple, va donar suport a la III Reunió celebrada a Tremp.

La Diputació de Girona ha col·laborat en les presentacions de la guia de custòdia per a propietaris. La Diputació de Barcelona és membre de la XCT i va donar suport a l'organització del Seminari Internacional de Custòdia del Territori al castell de Montesquiu. La Diputació de Tarragona, com les altres tres, ha col·laborat en aquesta guia.

Les taxes i preus públics poden afavorir la custòdia del territori de diverses maneres. Es poden fixar per a finançar directament projectes de custòdia, o bé es poder fixar per a altres activitats que estiguin relacionades amb la custòdia. Així, preus públics o taxes vinculats a activitats com l'accés a espais naturals, o a la prestació de serveis com el guiatge, el transport o l'aparcament, podrien finançar totalment o parcial projectes de custòdia. Diversos ajuntaments, per exemple, tenen aprovades taxes per serveis d'acampada en boscos o espais d'interès, per a la recol·lecció de bolets o altres productes del bosc, o per a aprofitaments cinegètics o piscícoles. L'Ajuntament de Tossa de Mar va establir un preu públic per a l'aprofitament dels espais lliures i la natura. El pagament és voluntari, amb un mínim de 6,01 €, i el que es recapta es destina al desenvolupament de programes de protecció d'aquests espais, i, a més, es permet a la ciutadania que proposin les actuacions que considerin oportunes (Puig, 2004).

Uns ens local pot crear una partida pressupostària específica per a finançar actuacions vinculades a la custòdia del territori. La quantia d'aquest fons pot ser la que l'ens local decideixi; però, per tal d'establir un paràmetre objectiu és interessant veure altres referents en el món local o d'alguna altra administració pública en la creació de fons destinats a alguna finalitat concreta.

Creació d'un fons local per a la custòdia del territori

Hi ha precedents de creació de fons públics que es destinen a una finalitat concreta (supressió de barreres arquitectòniques, accions de cooperació, manteniment de forests, etc.) amb aportacions que van des del 0,7% fins al 15% d'uns determinats ingressos o despeses. La creació d'un fons per a la custòdia del territori no té perquè fer-se d'aquesta manera, si bé aquestes dades poden servir de referència.

En principi, aquest fons hauria de dotar-se amb càrrec als pressupostos de l'ens local. Ara bé, el fons també podria tenir alguna aportació vinculada a si mateix. Així, partint de la base que els ens locals poden establir taxes per la prestació de serveis o per l'ús del domini públic, es podria fixar una taxa per accedir a espais naturals de titularitat municipal o per gaudir de serveis que es poden vincular a aquests espais (guiatge, transport, aparcament de vehicles en els accessos, etc.). Els ingressos generats es podrien destinar a la custòdia d'aquell espai, ja sigui directament o mitjançant la integració de l'import al fons de custòdia del municipi.

Ajuts dels ens locals per al manteniment de les entitats de custòdia o per a actuacions de custòdia concretes

Els ens locals tenen competència per a l'atorgament d'ajuts i subvencions a favor d'entitats públiques i privades que realitzin activitats complementàries a les dels ens locals, entre les quals hi pot haver les de custòdia del territori.

Les subvencions es poden atorgar per a col·laborar en el manteniment i funcionament de les entitats de custòdia o per a la realització d'actuacions concretes: adquisició de la titularitat o el dret d'utilització de finques, realització d'activitats puntuals —com ara l'organització de jornades de divulgació—, apadrinaments d'elements singulars, execució d'obres o programes d'actuació concretes, etc.

Amb caràcter general, aquestes subvencions o ajuts s'han d'atorgar mitjançant convocatòria pública, encara que s'exclouen d'aquestes convocatòries aquelles previstes directament al pressupost de l'ens local per la seva pròpia naturalesa o perquè es deriven de contractes, convenis o disposicions de caràcter general.

Una part del Fons de Cooperació Local de Catalunya que reben els municipis de la Generalitat es podria destinar a entitats locals de custòdia. Aquest fons, en la regulació efectuada per la Llei 6/2004 de pressupostos de la Generalitat, divideix l'import que han de rebre els municipis en dos trams, un dels quals s'ha de transferir forçosament a favor de mancomunitats, consorcis i comunitats de municipis en els quals participi l'ens local corresponent. Per tant, un ens local que participi en un entitat d'aquests tipus pot decidir d'assignar-li una part o la totalitat d'aquest tram destinat a serveis i activitats supramunicipals.

Ajuntament de Vilobí del Penedès

FIGURA 27. La Fundació Territori i Paisatge de Caixa Catalunya presenta cada any una convocatòria d'ajuts per donar suport a projectes ambientals gestionats per entitats sense afany de lucre, ajuntaments i altres ens locals. Les actuacions de custòdia del territori són un dels projectes de conservació previstos per aquesta convocatòria. L'any 2004, per exemple, es va atorgar un ajut a l'Ajuntament de Vilobí del Penedès per conservar els pèlags del municipi, un espai humit d'un gran interès natural i paisatgístic que va sorgir d'unes antigues pedreres.

Ajuts procedents d'altres institucions per al manteniment de les entitats de custòdia o per a actuacions de custòdia concretes

Els ajuts econòmics dels quals es pot beneficiar la custòdia del territori són diversos i es poden classificar segons tres criteris: el seu origen (la institució o entitat que els convoca), els seus destinataris (qui pot accedir-hi: ajuntaments, entitats sense ànim de lucre, etc.) i la seva finalitat.

Des del punt de vista de l'origen dels ajuts, els ajuntaments i les entitats locals de custòdia poden concórrer als diferents plans d'ajuts que convoquen les administracions públiques d'àmbit superior. El Departament de Medi Ambient i Habitatge, per exemple, disposa de diverses línies d'ajut per a finançar actuacions en espais naturals. També, cal tenir en compte els ajuts que ofereixen diferents obres socials de caixes d'estalvi i fundacions bancàries i d'empreses privades. De fet, el finançament per patrocini privat (fundacions, particulars) o per empreses és una via que convé explorar. L'anomenada Responsabilitat social corporativa (RSC) pretén que les empreses contribueixin a assolir objectius socials i ambientals, com per exemple els vinculats a la custòdia del territori.

Segons els destinataris, hi ha ajuts als quals poden optar tant ajuntaments (i altres ens locals) com entitats sense ànim de lucre i ajuts a propietaris de terrenys (públics i privats), però hi ha ajuts adreçats exclusivament als uns o als altres. Aquest fet no té perquè suposar un inconvenient a l'hora de desenvolupar actuacions vinculades amb la custòdia del territori. En el cas que un ajuntament o una entitat hagin rebut un ajut, sempre és possible d'establir una aliança entre ells, per tal de col·laborar plegats en el projecte i que els recursos de l'ajut beneficiïn les dues parts (vegeu 3.1).

Pel que fa a la finalitat, els ajuts poden anar destinats a la creació de llocs de treball relacionats amb la custòdia del territori, al manteniment d'entitats de custòdia, a l'execució de projectes de conservació, projectes educatius, obres per arranjar camins, senyalització d'itineraris, etc.

Les línies d'ajuts que es convoquen periòdicament i que poden ser aprofitades pels ens locals i les entitats de custòdia són canviants amb el temps i depenen de factors ben diversos. Us recomanem que consulteu el noticiari electrònic Custòdia de 30 en 30 que edita mensualment la Xarxa de Custòdia del Territori i que inclou les convocatòries d'ajuts. La informació sobre els ajuts i altres possibilitats de finançament de la custòdia també està disponible a la web de la XCT www.custodiaterritori.org/com/financ.php.

4. QUINS PASSOS PODEU SEGUIR?

Quan un ajuntament o una entitat local decideix d'actuar a favor de la custòdia del territori es dibuixen en l'horitzó diferents escenaris i fases d'actuació. La relació que trobareu a continuació intenta d'orientar-vos en el camí que cal seguir i en les etapes o fases que se'n desprenen. Les situacions que es poden donar s'han agrupat en tres escenaris:

- Escenari 1. Cas d'un ajuntament o entitat local que desconeix què és la custòdia del territori.
- Escenari 2. Cas d'un ajuntament o entitat local que coneix la custòdia del territori i vol impulsar-la dins del seu municipi o en un àmbit supramunicipal.
- Escenari 3. Cas d'un ajuntament o entitat local que vol arribar a acords amb entitats de custòdia o actuar com una entitat de custòdia.

En qualsevol dels escenaris es pot sol·licitar el suport i l'assessorament de la Xarxa de Custòdia del Territori i d'altres ajuntaments, ens locals i entitats privades que treballen habitualment en l'àmbit de la custòdia del territori. Consulteu el llistat d'adreces útils que apareix al final de la guia.

Escenari 1. L'ens local desconeix què és la custòdia del territori

Fase 1. Informar-se sobre la custòdia del territori per tal d'entendre correctament els diversos instruments i conèixer exemples del món local. Per tant, cal llegir aquesta guia i els casos pràctics que conté i consultar a fons la web de la Xarxa de Custòdia del Territori. En cas de dubtes, es pot contactar amb l'oficina tècnica de la XCT, o bé assistir a activitats formatives en custòdia del territori.

Fase 2. Entrevistar-se amb els representants o tècnics d'algun ajuntament o entitat local que treballin en custòdia del territori, per tal de conèixer de primera mà quines són les vies d'actuació de la custòdia dins del món local, com també els principals reptes que cal afrontar.

Fase 3. Decidir com a ajuntament o entitat local quin és el grau d'implicació que es vol establir amb la custòdia del territori. Segons la decisió que es prengui, cal continuar per l'escenari 2 o 3.

NEREO

FIGURA 28. La Reserva Marina de Ses Negres es va crear l'any 1993 amb l'objectiu de valorar la capacitat de recuperació d'un espai marí litoral degradat per l'acció humana. L'any 1996, l'Ajuntament de Begur es va integrar per conveni en la gestió de la reserva, la qual cosa s'ha materialitzat en aportació de recursos econòmics, suport en la vigilància i manteniment d'infraestructures de balisament, entre altres actuacions. Així es consolida la idea inicial d'establir models de gestió del territori litoral marí efectius i duradors des de l'acció dels ens locals (www.nereo.org).

Escenari 2. L'ens local vol promoure la custòdia del territori

Si l'ens local pretén promoure la custòdia del territori sense voler formalitzar acords de custòdia, es poden seguir les fases següents:

Fase 1. Decidir si el que es vol fer és dur a terme accions per a liderar la custòdia, campanyes de sensibilització o promoure fòrums de trobada entre els agents que actuen en el territori. També es pot decidir de dur a terme una estratègia global que tingui present els tres tipus d'accions.

Fase 2.

Si voleu promoure la custòdia del territori, us proposem:

1. Dur a terme reunions amb responsables locals d'altres municipis.
2. Crear marcs de debat supramunicipals.
3. Integrar la custòdia en documents de planejament urbanístic.
4. Impulsar la redacció de textos i documents de planificació ambiental que promoguin la gestió responsable del territori.
5. Crear un fons per a la custòdia, és a dir, recursos d'abast supramunicipal o municipal per a finançar projectes de custòdia.

Si voleu sensibilitzar, us proposem:

1. Promoure campanyes de sensibilització.
2. Aprofitar els fòrums ambientals vinculats a les Agendes 21.

Si voleu promoure la trobada i el diàleg entre els diferents agents territorials i ambientals, us proposem:

1. Crear òrgans municipals de participació lligats a la promoció de la custòdia.
2. Dedicar tècnics municipals a la promoció de la custòdia.
3. Contractar un professional per a dur a terme tasques de divulgació dels principis de la custòdia.

Escenari 3. L'ens local vol establir acords de custòdia

En aquest escenari cal escollir una opció de partida, és a dir, si el municipi vol arribar a acords de custòdia en terrenys de la seva propietat o si vol actuar com a entitat de custòdia en terrenys d'altres propietaris.

3.1. Quan el municipi vol arribar a acords de custòdia per a conservar/gestionar les seves propietats:

Fase 1. Iniciar un intercanvi d'opinions amb una o diverses entitats de custòdia tan properes com sigui possible al territori o, en tot cas, especialitzades en un determinat element natural o cultural. Si no se'n coneix cap, la pàgina web de la XCT inclou un llistat de les entitats de custòdia que operen al nostre país.

Fase 2. Identificar i verificar els elements d'interès de la finca conjuntament amb l'entitat de custòdia.

Ramon Ferré/GEPEC-EC

FIGURA 29. Els Muntanyans és una de les poques platges de Catalunya que encara manté les dunes i maresmes. La part d'aquesta platja corresponent al municipi de Torredembarra és gestionada des de l'any 1993 amb l'assessorament del GEPEC-EC, que rep el suport econòmic de l'Ajuntament de la vila. Aquesta col·laboració es materialitza en un acord que es va renovant periòdicament. La gestió del GEPEC-EC permet, entre altres coses, el seguiment de la fauna i la flora i la participació de voluntariat.

Fase 3. Proposar a l'entitat de custòdia escollida la redacció d'un esborrany de l'acord que inclogui els objectius i les propostes d'actuacions per a la conservació o la gestió de la finca, com també els mecanismes de finançament.

Fase 4. Signatura de l'acord, habitualment per mitjà d'un conveni de col·laboració.

Fase 5. Seguiment de l'acord (compliment de compromisos, visites conjuntes a la finca, revisió de les actuacions, etc.).

3.2. Quan el municipi vol actuar com una entitat de custòdia:

Fase 1. Decidir l'eina que s'utilitzarà per a actuar com a entitat de custòdia, és a dir, si es crearà una entitat local de custòdia (un consorci amb la participació d'administracions i entitats de custòdia, una empresa municipal per a dur a terme la gestió derivada dels acords de custòdia, etc.) o si seran els mateixos serveis municipals els encarregats de materialitzar els acords de custòdia.

Fase 2. Identificar la finca/finques d'interès i avaluar la viabilitat administrativa d'un possible acord segons la situació legal de la propietat. Decidir a partir d'aquesta avaluació el mecanisme de custòdia més adequat.

Fase 3. Posar-se en contacte amb els propietaris de les finques (ja siguin privats o públics) i plantejar-los la possibilitat d'establir un acord de custòdia.

Fase 4. En cas de resposta positiva, redactar un esborrany de l'acord que contingui els objectius i els compromisos de conservació i gestió de la finca. En cas de resposta negativa, esbrinar-ne les causes i esperar per més endavant.

Fase 5. Valorar la possibilitat d'integrar, en aliança, una entitat privada de custòdia en el procés (pot aportar suport tècnic o econòmic, donar més solidesa a l'acord, etc.)

Fase 6. Signatura de l'acord.

Fase 7. Seguiment de l'acord (compliment de compromisos, visites conjuntes a la finca, revisió de les actuacions, etc.).

REFERÈNCIES

Arquimbau, R., Pietx, J., Rafa, M. (2001). *La custòdia del territori. Una guia per a la implantació a Catalunya*. Fundació Territori i Paisatge. 32 p.

Asensio, N., Cortina, A., Pietx, J., Collado, H. (2005). *Opcions de custòdia del territori per a finques privades. Una guia per a la propietat*. Xarxa de Custòdia del Territori / Fundació Territori i Paisatge-Caixa Catalunya. 36 p. 2a edició.

Basora, X., Sabaté, X. (2004). *La custòdia del territori a les Gavarres. Oportunitats de l'ús de tècniques de custòdia per a la conservació del patrimoni natural i cultural*. Consorci de les Gavarres. La Bisbal de l'Empordà. 144 p.

Puig, I. (2004). *Fiscalitat ambiental local*. Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals. Barcelona. 248 p.

Vernis, A., Iglesias, M.; Sanz, B., Saz, A. (2004). *Los retos en la gestión de las organizaciones no lucrativas. Claves para el fortalecimiento institucional del tercer sector*. Ediciones Granica, SA. 286 p.

Vicente, E. (2003). *Fórmules jurídiques i contractuals per a la custòdia en terrenys comunals: necessitats de canvis legals*. Comunicació de la III Reunió de la XCT de Tremp. (Disponible a www.custodiaterritori.org/centre_recursos.php#reunions)

Vicente, E. (2005). *Manual de règim jurídic aplicable a la custòdia del territori per a ens locals*. Documents ocasionals de la Xarxa de Custòdia del Territori, 7. XCT. 50 p.

GLOSSARI

A continuació, es presenta un llistat amb els termes que apareixen definits al llarg de la guia amb la pàgina corresponent, per tal de facilitar-ne una ràpida localització.

Acord de custòdia:	p.32
Aliança:	p.36
Béns comunals:	p.24
Béns de domini públic:	p.23
Béns patrimonials:	p.25
Custòdia del territori :	p.9
Entitat de custòdia:	p.11
Entitat local de custòdia:	p.31

Al glossari de la pàgina web de la Xarxa de Custòdia del Territori trobareu un llistat més extens de termes:

www.custodiaterritori.org/glossari.php

ADRECES ÚTILS

S'indica a continuació un llistat d'organismes que, dins del seu àmbit de competència i d'actuació, poden oferir diferents tipus de suport als municipis que s'impliquin en la custòdia del territori. D'altra banda, la pàgina web de la Xarxa de Custòdia del Territori inclou un llistat actualitzat de les entitats de custòdia que treballen al nostre país i que poden estar interessades a col·laborar en iniciatives municipals de custòdia.

Diputació de Barcelona

Àrea d'Espais Naturals

C. Compte d'Urgell, 187

08036 Barcelona

Telèfon 93 402 24 81

www.diba.es

L'Àrea d'Espais Naturals de la Diputació de Barcelona dona suport al món local de la província en la consolidació d'un model territorial sostenible, a partir de la planificació i gestió de la xarxa de parcs. Aquesta xarxa està formada per cent un municipis i inclou: Parc Natural del Montseny, Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, Parc del Garraf, Parc del Castell de Montesquiu, Parc del Montnegre i el Corredor, Parc d'Olèrdola, Parc de la Serralada Litoral, Parc de la Serralada de Marina, Parc del Foix, l'Espai Natural de les Guilleries – Savassona, Parc Agrari del Baix Llobregat i Parc de Collserola, gestionats directament per la Diputació de Barcelona o en consorci amb els ajuntaments.

Diputació de Girona

Pujada de Sant Martí, 4-5

17004 Girona

Telèfon 972 18 50 00

www.ddgi.es

La Diputació de Girona dona suport als ajuntaments i entitats locals a impulsar, utilitzar i aplicar la custòdia del territori:

- A través dels treballs derivats de les Agendes 21 locals que impulsen els ajuntaments, ens supramunicipals o consells comarcals, les quals incorporen els Plans d'acció local per a la sostenibilitat (PALS) i els Plans especials de regulació dels usos del sòl no urbanitzable (PERUSNU), i inclouen processos participatius en la presa de decisions, que es poden traduir en la corresponsabilització dels diferents agents socials i econòmics locals pel que fa a accions de custòdia del territori. Aquests processos poden rebre fins a un 90% de subvenció quan la iniciativa és de caire supramunicipal. Posteriorment, les accions que s'hagin incorporat en aquests instruments són objecte d'ajuts específics dins la convocatòria «Del Pla a l'Acció».

- A través de la convocatòria d'ajuts al foment de la connectivitat ecològica, paisatgística i social, la qual abasta estudis o planejaments, adquisició de terrenys per part d'ajuntaments o iniciatives de custòdia del territori, en tots els seus vessants, sempre que l'espai afectat tingui una especial rellevància en la connexió entre els espais naturals o lliures. Es dóna prioritat a aquells paratges que s'hagin destacat com a crítics en la diagnosi territorial que ha obtingut l'Àrea de Medi Ambient de la Diputació de Girona.
- A través dels programes d'acció dels ens gestors d'espais naturals que reben col·laboració per part de l'Àrea de Medi Ambient de la Diputació de Girona.
- En aquelles iniciatives que tinguin un interès especial o caire demostratiu s'estudiarà la contribució possible en funció de les disponibilitats pressupostàries.

Diputació de Lleida

C. del Carme, 26

25007 Lleida

Telèfon 973 26 58 76

www.diputaciolleida.es

El compromís de la Diputació de Lleida, mitjançant l'Àrea de Medi Ambient, és fomentar el desenvolupament de polítiques locals sostenibles i donar suport econòmic i tècnic a tots aquells projectes fonamentats sota la premissa de la sostenibilitat. Així és com, conjuntament amb els ens locals i altres entitats, s'actua d'una manera respectuosa amb el territori i preservant el nostre patrimoni natural; de la qual cosa són exemples clars el Consorci de l'estany d'Ivars – Vila-sana i el Projecte Montsec Sostenible, entre d'altres.

Diputació de Tarragona

Unitat de Medi Ambient - SAM

C. Gasòmetre, 22, entresol 4a

43001 Tarragona

Telèfon 977 23 36 62

www.diputacio.altanet.org

El Servei d'Assistència Municipal de la Diputació de Tarragona (SAM), a través de la Unitat de Medi Ambient, impulsa la planificació estratègica cap al desenvolupament sostenible municipal mitjançant diversos programes de suport als ajuntaments. Les actuacions més importants són aquestes:

- Assistència tècnica per a l'elaboració de l'Agenda 21 i projectes ambientals innovadors i sostenibles; l'objectiu és avançar cap a la sostenibilitat, tant en el vessant ambiental i econòmic com en el sociocultural. Recentment, s'ha constituït el Consell per al Desenvolupament de les Agendes 21 a les comarques de Tarragona (CODAT 21).

- Assistència per a un planejament urbanístic sostenible.
Avaluació ambiental estratègica.
- Convocatòria anual de subvencions per a la realització d'activitats d'educació ambiental, instal·lació o adequació d'àrees de lleure, Premi Iniciativa Medi Ambient, etc.
- Gestió ambiental d'espais naturals i infraestructures.

Direcció General d'Administració Local

Departament de Governació i Administracions Públiques

Generalitat de Catalunya

Via Laietana, 26

08003 Barcelona

Telèfon 93 567 17 00

www.gencat.net/governacio-ap, www.municat.net

El Departament de Governació i Administracions Públiques de la Generalitat de Catalunya és el responsable de la cooperació i coordinació de les relacions amb l'Administració local de Catalunya.

Dins el Departament, la Direcció General d'Administració Local té la competència d'establir les directrius amb relació a la cooperació i l'assistència als ens locals, dirigir l'elaboració de la gestió dels programes de cooperació local i d'inversions locals, i d'establir les directrius sobre assistència jurídica, entre d'altres. En aquest sentit, gestiona diferents línies de cooperació econòmica i disposa d'un servei d'assistència jurídica que pot ajudar a materialitzar actuacions de custòdia del territori promoguts per ens locals.

Fundació Territori i Paisatge - Obra Social de Caixa Catalunya

Edifici La Pedrera

Provença, 261-265, 2n 2a

08008 Barcelona

Telèfon 934847367

<http://obrasocial.caixacatalunya.es>

La Fundació Territori i Paisatge adquireix terrenys que representen ambients naturals ben conservats, per tal de gestionar-los posteriorment amb la col·laboració d'entitats conservacionistes, d'organitzacions no governamentals i de les administracions públiques. A més, dona suport i col·labora en projectes de conservació de la natura que desenvolupen diferents entitats privades i locals del nostre país.

Xarxa de Custòdia del Territori

C. Sagrada Família, 7 (Universitat de Vic)

08500 Vic

Telèfon 93 886 61 35

www.custodiaterritori.org

La Xarxa de Custòdia del Territori és una associació que impulsa, desenvolupa i dona suport a les entitats de custòdia públiques (ajuntaments, consorcis i altres institucions públiques) i privades (associacions i fundacions) en el desenvolupament de les iniciatives de custòdia del territori.

La XCT ofereix orientació, assessorament tècnic i jurídic en les iniciatives de custòdia a les organitzacions que en són membres i que actuen com a impulsors, propietaris o entitats de custòdia. També fa difusió de la tasca d'aquestes entitats per a cercar el suport, la implicació i el reconeixement social de la ciutadania.

La Xarxa també ajuda a cercar aliances o sinèrgies amb entitats de custòdia privades, o altres organitzacions que col·laborin en el desenvolupament de la custòdia del territori.

Consulteu la llista actualitzada d'entitats de custòdia que formen part de la XCT i que operen en la vostra comarca a www.custodiaterritori.org/relacio_entitats.php#

